

ILIRSKÉ PROVINCE

-

ustanovitelj provinc je **Napoleon**

-vzroki za nastanek:

⇒ **dobra povezava z JV Evropo** (predvsem s turškim cesarstvom ⇒ gospodarske in trgovske poti;

Francija prodajala industrijske izdelke v Turčijo)

⇒ **celinska zapora** ⇒ hotel oslabiti gospodarstvo Velike Britanije; prepovedal trgovati drugim evropskim državam z Vel. Britanijo)

-nastajale so postopoma

-1809 je bil podpisan **mir v Schonbrunu**, med Napoleonom in Avstrijo ⇒ s tem je Avstrija Napoleonu prepustila področja, ki jih je Napoleon pridružil provincam ⇒ Z Koroške, Kranjska, Goriška, Trst, Istra, Hrvaška južno od Save, Vojna krajina, Dalmacija z otoki, Dubrovnik, Boka Kotorska

- tako ime zato, ker je Napoleon mislil, da so tu potomci Ilirov

- središče v Lj. ⇒ tu ima sedež generalni guverner, ki je direktno podrejen vladi v Parizu

-sestavljene iz 6 civilnih in 1 vojaške province (Vojna krajina)

-buržoazija ga lepo sprejme, plemstvo ga ne podpira

-na Slo. pa ga sprejme **SLOVENSKO IZOBRAŽENSTVO**

-v Slovenijo prinesejo spremembe:

⇒ ni mu uspelo odpraviti fevdalizma

⇒ modernizira državno upravo, visoki davki

⇒ uvaja enakost pred zakonom

⇒ plemstvo izgubi privilegije (sodstvo)

⇒ plemstvo ohranja zemljo, obdeluje jo kmet –daje manjše dajatve

⇒ ukinejo se cehi

⇒ uvede se gospodarska svoboda

⇒ povzroči spremembe v šolstvu ⇒ **OSNOVNE ŠOLE, GIMNAZIJE**

⇒ učni jezik je v slo. Jeziku – slovenski učbeniki; (Vodnik)

-poveča se število meščanstva – buržoazija slovenskega porekla

⇒ uvedena verska toleranca

⇒ plemstvo, duhovščina, kmetje (v Slo. še posebej) ga ne marajo ⇒ pričakovali še več ⇒ ukinitve fevdalizma ⇒ še naprej so plačevali davke, ki so bili vedno višji (zaradi vojn, ..) ⇒ tudi kmeta so vključevali v francosko vojsko

-celinska zapora je pustila velike posledice, saj je ogrožala nekatera področja ⇒ tekstil

-pomen provinc za Slo.:

⇒ krepitev nacionalne zavesti

⇒ gospodarski razvoj

⇒ modernizacija državne uprave

⇒ slovenski prostor za nekaj časa ločen od Nemčije

-posledice Ilirskih provinc so predvsem pozitivne

DUNAJSKI KONGRES

Učb.str. 5

- Evropa po Napoleonu – doba restavracije
- čas: 1814-1815 na Dunaju; sklepni akt podpisan 8. 6. 1815
- zakaj?: **kongres ima več nalog:**
 - ⇒ preureditev Evrope
 - ⇒ vzpostaviti ravnovesje moči med evropskimi silami ⇒ MIR
 - ⇒ vzdrževanje statusa **quo** ⇒ nespremenjeno stanje
 - ⇒ preprečevanje revolucij, ohranjali so legitimizem, zagotavljali restavracijo

restavracija ⇒ oblikovanje oziroma obnovitev starih odnosov; strogo nasprotje revoluciji

legitimizem ⇒ zakonit; zagovarja načelo, da je kralju oblast dana že ob rojstvu (od Boga) in ta pravica je neodtujljiva (nihče je ne more vzeti) in ni odvisna od ljudstva

- s kongresom se v Evropi utrdi KONZERVATIVIZEM ⇒ stare navade
 - ↓
 - eno od prevladujočih političnih nazorov od 19. stol., ki zagovarja neko konstanto, nasprotuje hitrim spremembam

- glavna oseba je bil knez KLEMENS von METTERNICH
 - ⇒ kancler = predsednik vlade
 - ⇒ vodilni konzervativni politik v Evropi

- v vse evropske države se vrne: FEVDALIZEM in stanovska družba

- spremeni zemljevid ⇒ prerazporedi ozemlje:

AVSTRIJA: dobi ozemlje Ilirskih provinc, Tirolsko, Voralerberg, Salzburg, Galicijo, Lombardijo, Benečijo

NIZOZEMSKA: dobi Belgijo, ki sta z Luksemburgom združili v kraljestvo

PRUSIJA: dobi Porenje, del Vestfalije, Pomorjanske, polovico kraljevine Saške

RUSIJA : postane najmočnejša Evropska država- Finska, Besarabijo, večji del Poljske

Ustanovljena je NEMŠKA ZVEZA ⇒ namesto Svetega rimskega cesarstva

- 37 suverenih (samostojnih) večjih in manjših nemških držav in držav, 4 svobodna mesta
- sedež: Frankfurt (parlament)
- predsedovala Avstrija ; najmočnejša elementa v Nemški zvezi sta : Avstrija (cesarstvo), Prusija (kraljevina)

• najvišji organ: zvezni zbor - parlament ali Bundestag

VELIKA BRITANIJA: ohranila vse svoje pridobitve iz časa Napoleonovih vojn

ŠVEDSKA: pridružena Norveški

ŠVICA: povečana za tri kantone

v ŠPANIJI, na PORTUGALSKEM, v SARDINSKEM KRALJESTVU ⇒ zavladale stare dinastije

FRANCIJA: se obnovi: takšna kot je bila pred Napoleonovim osvajanjem

-vodilno vlogo ima svet 5 držav ⇒ AVSTRIJA, PRUSIJA, RUSIJA, VELIKA BRITANIJA, FRANCIJA

-septembra 1815 so 3 velesile ustanovile **SVETO ALIANSO** ali **SVETO ZVEZO** (zavezništvo) ⇒ v njo se povežejo: RUSKI CAR, PRUSKI KRALJ, AVSTRIJSKI CESAR
⇒ njena naloga: -ohranjati mir, obstoječe stanje
-legitimizem, konzervativizem, restavracija
-preprečevati revolucije
-zveza lahko poseže tudi v notranje zadeve oz. razmere posameznih držav ⇒ Vel. Britanija ni vstopila v zvezo
⇒ delovala na kongresih ⇒ 1821 kongres v Lj. zaradi revolucionarnih trenj v S Italiji, ki se je upirala Avstriji ⇒ sklep: Avstrija zadolžena, da zatire to revolucijo
⇒ Aliansa je zaradi različnih interesov začela razpadati ⇒ ohranja se do leta 1848
⇒ v zvezo so vstopile tudi druge države
⇒ evropske države so se razdelile v dva bloka:
• **vzhodni konzervativni blok:** Rusija, Prusija, Avstrija
• **zahodni liberalni blok:** Francija, Velika Britanija

-vzporedno je delovala še **ČETVERO ZVEZA** – Avstrija, Rusija, Velika Britanija, Prusija

-sklepi Dunajskega kongresa predstavljajo za buržoazijo velik udarec

Nove ideje – liberalna in nacionalna gibanja

Učb-15- 17

-v prvi polovici 19. stoletja (čas kongresa) ⇒ to dobo zaznamujejo liberalna in nacionalna gibanja

LIBERALIZEM:

-izhaja iz besede svoboda

-je ideal meščanstva – študenti, profesorji, pravniki... bogati meščani, del plemstva

-sklicuje se na francosko revolucijo, ameriško osvobodilno vojno

-korenine liberalizma so že v humanizmu, renesansi

-predstavlja si razumsko urejeno državo, v kateri odloča svoboden državljan

-zahteve:

⇒ svoboda: politična, verska, svoboda govora in tiska

⇒ delitev oblasti, enakost pred zakonom

⇒ sprejem ustave, varnost

⇒ neoviran razvoj gospodarstva = liberalno gospodarstvo

⇒ neoviran razvoj talentov

⇒ pravica do privatne lastnine

-tesno povezana z liberalnimi zahtevami je tudi ideja oz. zahteva po NARODNI DRŽAVI

-državljska svoboda in nacionalna svoboda ali vsaj avtonomija (= notranje politična neodvisnost) so glavni cilj meščanstva v prvi polovici 19. stoletja ⇒ te svoje želje meščanstvo rešuje na dva načina: **z revolucijo in evolucijo** ⇒ večina jih reši do sredine 19. stol., narodi v habsburški monarh. pa šele po prvi svetovni vojni

Liberalna gibanja so odvisna od položaja v posamezni državi, po letu 1830 so prisotni tudi odmevi na julijsko revolucijo . učb. 12 / 13

Odmevna liberalna in nacionalna gibanja so bila v :

- Nemški zvezi – 15 (Jug) držav je imelo ustavno pravo, delno predstavniško demokracijo, liberalne svoboščine.
- Španiji – kralj ne prizna ustave iz leta 1812, zaostri cenzuro, okrepi vlogo cerkve, leta 1820 izbruhne revolucija, ki jo pomaga zadržati Francija.
- Na Portugalskem
- Italiji
- Rusiji – vstaja dekabristov ; car Nikolaj uveljavlja avtokracijo
- Habsburški monarhij
- V Turški državi

NARODNA GIBANJA V PRVI POLOVICI 19. STOLETJA

- vsaka država je imela znotraj drugačen položaj ⇒ različna gibanja
- najbolj so zanimiva nacionalna gibanja ⇒ podrejeni narodi, ki živijo v Turčiji – ti želijo samostojnost

TURČIJA – učb. 22 - 24

- ½ 19. st. je zelo velika in šibka, nemočna in ne sledi industrializaciji, ima slab gospodarski položaj, ki vpliva na življenje
- ima zelo pomembno lego, zato se pojavlja že od prejšnjega stoletja VZHODNO VPRAŠANJE = vprašanje obstoja turške države (Kaj storiti s to veliko, nesposobno in nerazvito državo?)
- Turčijo so imenovali tudi Velikan na glinenih nogah in Bolnik ob Bosporju
- S tem vprašanjem se ukvarjajo Rusija, Avstrija, Francija, Anglija... še posebej pa Avstrija in Rusija, ki bi želeli uspešen napad na Turčijo, potem pa bi si jo razdelili

Avstrija – Balkan

Rusija - Črno morje

- ko je Rusija začela z vojno, so Turčiji priskočile na pomoč Francija in Anglija ⇒ ti sta imeli v Turčiji pomembno tržišče in nista želeli, da bi se Rusija okrepila- ob Krimski vojni razpad evropskih povezav
- vprašanje pa je vplivalo na neturške (Grki, Srbi,..) narode v Turčiji ⇒ v ½ 19.st beležimo kar nekaj uspešnih uporov neturških narodov proti Turčiji

- samovolja fevdalcev onemogoča uspešno izvajanje reform za centralizacijo in modernizacijo državne uprave
- 1839 sultan uzakoni enakost verskih skupnosti
- Uvajajo pravni sistem po evropskem zgledu
- Izboljšujejo šolstvo
- Prizadevajo si za hitrejši razvoj gospodarstva

GRČIJA

- pri Grkih se je začel narodni preporod v 19. stol., ko je bila ustanovljena tajna organizacija HETERIJA, ki naj bi dvignila Grke proti Turkom
- ⇒ cilj: ustanovitev nove Grčije, naslednice antične Grčije, ki naj bi obsegala Balkanski polotok, del Male Azije in Sredozemlja (predvsem trgovci) vršijo močno propagando v Ev.
- upor se je začel leta 1821, Grki so bili uspešni v Tesaliji, Epiru, Peloponezu in Makedoniji
- **1822 so Grki razglasili neodvisnost (enostransko)** ⇒ osnovali demokratično vlado in sprejeli ustavo

- v Evropi so Grki dobili podporo: vojaško in denarno pomoč (Anglija, Francija, Nemčija, Švica) pomoč tudi posameznikov-Byron
- 1827 z londonsko pogodbo podprejo Grško samostojnost Ang., Rus., Fra
- boj je bil težak in velesile so od Turčije zahtevale, da Grkom avtonomijo
- leta 1827 je rusko-francosko ladjevje v bitki pri Navarinu premagalo turško, Turki so zapustili Grčijo
- 1829 je Grkom priznana neodvisnost, razglašena leta 1830 ⇒ Grčija postane ustavna parlamentarna monarhija, na čelu s princem iz Bavarske vladarske hiše

Po revoluciji v Grčiji se med velesilami okrepi vzhodno vprašanje tudi zaradi notranjih konfliktov, ki jih velesile skušajo usmerjati v svojo korist. (spopadi med sultanom (Abdul I) in Mehmedom Alijem - upraviteljem Egipta, Sirije).

1841 so evropske velesile in Osmansko cesarstvo podpisali pogodbo o Dardanelah – neturškim vojnim ladjam so prepovedali plovbo skozi ožino brez dovoljenja turške vlade.

SRBIJA učb. 22-23

- poskuša izkoristi nestabilen položaj v Turčiji

1.upor: sproži ga veliko nasilje janičarskih poveljnikov (=DAHIJE) v Beograjskem pašaluku - ožja Srbija

- posamezni velikaši začnejo izkoriščati položaj ⇒ Dahije tako nasilno pobirajo in povečujejo davke, ukinejo samoupravo
- leta 1804 je 1. Upor, ki ga vodi Črni Jurij oziroma Karađorža ⇒ začetnik rodbine Karađorđević
- srbi zahtevajo samo avtonomijo in turški sultan jih podpre v boju proti dahijam, upornikom pa priskoči na pomoč tudi Rusija (začne vojno s Turčijo 1806-12). tako zahteve zaradi uspeha prerastejo v željo po popolni samostojnosti. Sprva veliki uspehi – 1807 razglasili neodvisnost
- Upor je neuspešen, ker med uporniki pride do nesoglasij, zaveznica Rusija pa zapusti srbske upornike (ker je Rusijo napadel Napoleon). zaradi vseh teh notranjih konfliktov si Turčija 1813 zopet podredi beograjski pašaluk.

Veliko Turško nasilje izzove **drugi upor** leta 1815

- voditelj je Miloš Obrenović, ki je bil sposoben diplomat in nepismen trgovec s svinjami ⇒ naslanja se na Avstrijo in Rusijo
- ⇒ stvari rešuje po diplomatski poti in tudi z orožjem; 1816 Turki priznajo samoupravo, Obrenoviča za dednega kneza

- Srbija leta 1829 (mir v Odrinu) uradno dobi avtonomijo – plačujejo le davek Turčiji
- Vloga kneza je precejšna (absolutist), z njim sodeluje senat, ki pa nima večje funkcije

Drugemu srbskemu uporu sledi hiter gospodarski razvoj, s katerim se začne krepiti meščanstvo ⇒ postaja nosilec liberalnih idej. Prihaja pa tudi do konfliktov s knezom (v drugi polovici 19.st)

- 1833 so odpravili fevdalne odnose

ČRNA GORA

- imela nek poseben status ⇒ plačevala je KOLEKTIVNI davek Turčiji (po skupnosti)
 - srečuje se z velikimi problemi: **plemenska ureditev** (plemena, ki so nastajala v sodobnem času in so vezana na poseben teritorij ⇒ med njimi obstaja KRVNA OSVETA (zob za zob), ki pa je slabila moč samo Črnogorske skupnosti
 - Avstrija, Beneška republika, Rusija, kasneje tudi Italija se zanimajo za Črno Goro
 - Od konca 18.st je z razvojem Črne Gore povezana rodbina Petrovič-Njegoš
 - Začetnik moderne Črnogorske države je Peter I. Petrovič Njegoš, ki ima cerkveno in posvetno oblast. Bori se proti krvni osveti. Z njim pa se začneja modernizacija sodstva in davčne reforme
 - Peter II. Petrovič Njegoš ⇒ ta Črno Goro še bolj približa Evropi, središče države prenese v Cetinje in je eden večjih pesnikov in filozofov tega časa.
 - Spremembe v šolstvu – uvaja obvezno šolstvo
 - Opira se na vedno močnejši uradniški aparat
- Država postaja moderna, vloga Turčije pa je vedno manjša

ITALIJA – risorgimento – »vstajenje« Italije učb. 19

- V It. in Nemškem prostoru ⇒ pomembna želja po nacionalni združitvi

Kako je razdeljena Italija – glej učb. 19

- razdeljena na : Kraljestvo dveh Sicilij (Jug), Toscana, Modena, Parma (sred Ital.),papeška država, Sardinsko-Piemontsko kraljestvo(sever), Lombardija in Benečija pod avstrijskim cesarstvom.
- Nosilec te ideje je buržoazija ⇒ zaradi gospodarskih vzrokov
- Združitev Italije je cilj že od 18.st
- Po 1815 jo zajame legitimizem, restavracija,..

- Pojavljajo se zelo različna gibanja, ki poskušajo uresničiti združitev Italije
- **KARBONARJI :(oglarji)**
 - še iz časa Napoleona, ko so se poskušali otresti njegove oblasti, tajna organizacija – manjše skupine
 - ideja: formirati liberalno državo
 - cilj: združena, neodvisna, ustavna Italija
 - precej neenotni in nepovezani – tudi program ni jasen
 - organizirali: 1820/21- vstaja v Piemontu in Kralj. obeh Sicilij; 1830/31 v papeški državi
- v letu 1830 prihaja do ponovnih nemirov v Italiji ⇨ posledično nastane organizacija
- **MLADA ITALIJA** – voditelj Mazzini Giuseppe
- cilj: združitev, neodvisnost, republika – združitev z lastnimi silami
- povezuje liberalno-demokratske in nacionalne ideje
- široka propaganda po vsej Italiji
- 1833/34 – več vstaj v sev. in sred. Italiji - neuspešno
-
- 1834 pa društvo **MLADA EVROPA** – deluje tudi drugod po Evropi
- obe zajamejo mlajši ljudje- ustanovljena v Švici, razdeljena na narodne sekcije
- Ker vstaje niso bile uspešne se utrjuje prepričanje , da naj bi Italija postala konfederacija, ki bi jo vodil papež.
- Camillo Cavour ministrski predsednik Piemonta pa je rešitev videl v povezavi Italije okoli Piemonta pri čemer naj bi sodelovala vsaj ena velesila (Fr.)

NEMČIJA učb str.18

- Nemška zveza neenotna
- Buržoazija si želi enotno državo – parlamentarno, demokratično
- Zelo dejavni so študentje- nasprotujejo politični razdrobljenosti
- Znotraj zveze je naraščal vpliv Prusije, ki je 1834 ustanovila nemško carinsko zvezo
- že od 1/2 19.st. pojavljata dva pogleda = programa za združitev Nemčije
 - **VELIKO NEMŠKI** – zagovarja združitev nemško govorečega prostora (Avstrija + Prusija)
 - **MALO NEMŠKI** – zagovarja združitev nemškega prostora brez Avstrije

Italija in Nemčija združitev dosežeta 1871, že prej pa burno in krvavo želita uresničiti leta 1848, vendar neuspešno

BELGIJA

Učb. 20

Močno je odmevala julijska revolucija. Zaostrovala so se nasprotja med protestantskim severom – Nizozemsko in katoliškim jugom – Belgija, ki je ob podpori VB in FR izvedla odcepitev. Oblikovala se je ustavna monarhija. 1831 je dobila mednarodno priznanje in kasneje je bila Belgiji zagotovljena trajna nevtralnost (VB in FR)

ŠPANIJA

- 1808 jo zasede Napoleon in pod njegovo oblastjo so širi liberalno ustavo, svoboščine = pravice
- ko zapusti ta prostor leta 1814 se ponovno vrnejo stare oblasti ⇒ staro stanje ⇒ ustava je odpravljena, obnovi se monarhija brez ustave, gospodarsko nestabilna, veliko vlogo ima cerkev, v 19.st. pa izgubi ameriške kolonije,... ⇒ 1820 upor = revolucija

JUŽNA AMERIKA

- dogajanje v Evropi je vplivalo tudi na dogodke v Ameriki ⇒ v Južni Ameriki se velik del španskih kolonij osamosvaja ⇒ dobimo veliko novih držav. Velik interes za ta prostor se kaže v Evropi in ZDA ⇒ obe želita dobiti njihov vpliv ⇒ uspešnejše so ZDA- podpirajo boj za samostojnost, pojavlja pa se posebna doktrina = miselnost, ideja, katere avtor je James Monroo - 1823 **MONROJEVA DOKTRINA** ⇒ Ameriko Američanom = Evropske države naj se ne vpletajo v Latinsko Ameriko, Amerika pa se ne bo v Evropo

RUSIJA

- ena večjih Evropskih držav
 - nerazvita, zaostala, revna ⇒ fevdalizem do 1861 ⇒ najdlje
 - popolna carjeva vlada ⇒ **CARSKI DESPOTIZEM**
 - nekaj carjev je naklonjeno po želji modernizacije, vendar jih plemstvo tako ovira, da to ni uspelo
 - nima meščanstva, buržoazije
 - v 1/2. 19. st. upor **DEKABRISTOV** = skupina mladih oficirjev v Petrogradu
 - zahteva politične spremembe
 - ustavodajno skupščino
 - ukinitve fevdalizma
 - odpravo carske samovlade
- reakcija na njih : krvavo zatrta

HABSBURŠKA MONARHIJA V PREDMARČNI DOBI

Desetletje po koncu vojn s Francozi in pred 1848 – v prvi polovici 19.st.je v avstrijskem cesarstvu dogajanje usmerjal Clemens Wenzel Lothar knez Metternich. Glej učbenik str.25

1817- davčna reforma – obdavčeno vse zemljišče

Leta 1821 je postal kancler oz. predsednik vlade. Njegova vloga se je povečala po letu 1835, ko je zavladal bolehni cesar Ferdinand in je cesarstvo dejansko upravljala **državne konferenca**.

Zavedal se je nevarnosti političnih gibanj, zlasti če se povežejo z narodnimi. Ni nasprotoval kulturnemu razvoju, če to ne presega jezikov, zgodovinskih in narodopisnih del.

Leta 1823 je uvedel študij slovenskega jezika v Gradcu. Takrat smo Slovenci dobili veliko jezikoslovcev, zgodovinarjev, etnologov. (Iz tega časa je tudi abecedna vojna= črkarska pravda- prerasla v politični spor-Prešernov sonet o kaši)...

Oblast ni dovoljevala povezovanja enako mislečih v razne družbe (zlasti študentov)

Značilnosti Metternichovega absolutizma

- prizadeval si je, da bi prišlo do gospodarskega napredka
- krepi se meščanstvo, ki se mu upira
- nasprotuje nacionalnim in liberalnim gibanjem
- naslanja se na vojsko, policijo, uradništvo
- posebno vlogo ima cenzura tiska – časopisi, književnost
- odklanja vse reforme
- preganjanje političnih nasprotnikov

Pomembna pridobitev predmarčne dobe je Franciscejski kataster = natančna izmera ozemlja – uporaben še danes za proučevanje slovenskega podeželja.

Nacionalni problemi monarhije

-nacionalna struktura –Nemci, Italijani, Madžari, Čehi, Poljaki, Slovenci, Hrvati, Rusini – glej shemo str. 26

-med močnejša sodi madžarsko, ki si prizadeva doseči čim večjo smostojnost(neodvisnost), hkrati so prepričani, da na ogrskem le Madžari predstavljajo narod zato druge narode zatirajo in jih skušajo madžarizirati.Od leta 1844 je madžarski jezik uraden- v šolah, uradih,v ogrskem deželnem zboru.

- zato se pojavljajo na Ogrskem gibanja proti madžarizaciji- najmočnejše na hrvaškem = **ILIRIZEM** – glej učb. Str.27-izpiši značilnosti v zvezek.

ILIRIZEM

- politično, kulturno in nacionalno gibanje, ki se uveljavilo predvsem na Hrvaškem
- vsi Slovani (izjema Rusi, ki so imeli v 1/2 19. st. svojo državo) so odvisni od nekoga drugega, zato je njihova želja osamosvojitvev. Ti Slovanski narodi so manjši, ekonomsko slabše razviti, .. ⇒ Čehi, Poljaki,.. Med Slovani se pojavi prepričanje, da bi dosegli samostojnost, tako da bi se med seboj povezali - združili (vsaj pomagali) ⇒ ideja **PANSLAVIZEMA** =VSESLOVANSTVO
- Zagovorniki: Čehi, Poljaki(Jan Kolar)

Panslavizem ⇒ Slovani so neka celota, ki se je zaradi zgodovinskega razvoja razcepili in zdaj obstajajo neke razlike. Slovanski jezik se je razdelil v štiri »dialekte« oziroma jezike: ruski, češki, poljski, ilirski jezik,...

Hrvatje sprejmejo ta pogled (idejo) in razvijejo misel, da je ilirski jezik hrvaški. Tako je bilo treba prepričati Slovence in Srbe, da narobe govorijo.

Ilirizem je na Hrvaškem pogojen z velikim madžarskim pritiskom⇒ Hrvati se uprejo

MADŽARIZACIJI ⇒ panslavizem jim tako zelo ugaja

Ljudevit Gaj - povezan z razvojem hrvaškega jezika (na kulturnem področju; Danica Ilirska)

Grof Janko Drašković na političnem – 1832 Disertacija –

Ko so leta 1843 prepovedali uporabo imena Ilirski se prične uporabljati ime hrvaški

NACIONALNO PREBUJANJE SLOVENCEV

- gospodarske in socialne razmere v Evropi se odražajo tudi v slovenskem prostoru
- dva nasprotujoča tabora:
 - LIBERALCI
 - KONZERVATIVCI

Policija nadzira javno delujoče posameznike

1810 = cenzurni patent – predstavlja nadzor vsega tiska, zlasti časopisje – kritična presoja sistema je onemogočena

Oba tabora sta veliko naredila za krepitev slovenske nacionalne zavesti. Kranjce in Štajerce je bilo treba prepričati, da so oboji Slovenci. V 30-ih in 40-ih letih se uveljavlja oznaka Slovenija za ves prostor kjer so živeli Slovenci.

Kaj je oviralo uvajanje moderne nacionalne zavesti? Učb 33

Pri gradnji slovenske narodne zavesti je SLOVENSKI jezik zelo pomemben. Narodni buditelji so si prizadevali, da bi slovenski jezik prišel v uradno rabo = v urade, šole, obrt, trgovino.

- pomen šolstva (učb. 32), pojavljajo se učbeniki v slovenščini
- Nacionalna zavest se uveljavlja počasi- največ uspeha ima na Kranjskem

Slovenci, ki so bili nacionalno ozaveščeni imajo težave z Metternichom.

- problem: Slovenci so bili po večini kmetje . velik del meščanstva – slovenskega je govorilo nemško – da so bili bolj uspešni.
- jezik se je širil s časopisi
- edini slovenski časopis : **KMETIJSKE IN ROKODELSKE NOVICE**
- urednik dr.(veterine) **JANEZ BLEIWEIS**
- izdajala ga je Kmetijska družba od 1843-1902
- v njem so nasveti za kmetovanje, obrt
- namenjeni slovenskemu kmetu in obrtniku

Janez Bleiweis = predstavnik konzervativnega tabora, ne vmešava se v politiko

- hotel, da se ohrani jezik
- bil za to, da Slovenci ostanejo pod Habsburžani

LIBERALCI:

Od 1830 izdajajo kulturni almanah Kranjska č'belca – kultiviranje domačega jezika

Matija Čop
Dr. France Prešeren
Andrej Smole
Miha Kastelic.

Nacionalno gibanje v 19.st. se na Slovenskem vrti okrog slovenskega jezika. Sprva gibanje kulturnega značaja. Postaja vedno večji problem, kako bi kulturno – nacionalno vprašanje spremenili v političnega.

Prešernovo delo: **ZDRAVLJICA**

Slovenski narodni buditelji:

- France Prešeren
- Urban Jarnik – izraz Slovenci je vnesel v nemško izrazoslovje
- Anton Martin Slomšek – leta 1846 postal lavantinski škof
- Josip Vošnjak
- Jovan Vesel – Koseski – napisal Slovenija presvitlemu...1844 prvič natisnjeno ime Slovenija v Novicah- in ni cenzurirano. (prvi, ki je omenil Slovenijo je bil Vodnik)
- Friderik Baraga – misijonar v Ameriki
- Janez Zalokar – pisal o vinogradništvu in vzbujal narodno zavest
- Ignacij Knoblehar – misijonar v Afriki = prvi belec ki je prišel do Belega Nila

Ilirizem in Slovenci

GOSPODARSKI RAZVOJ NA SLOVENSKEM

UČB.29-31

NEAGRARNO GOSPODARSTVO

- v prvi polovici 19.st. prihaja do industrializacije
- pojavijo se tovarne
- uporaba parnega stroja
- železnica čez slovenski prostor
- slovenski prostor slabše razvit
- prevladujejo še naprej manufakture in založništvo
- pomembna je domača obrt(platnarstvo, čipkarstvo,suha roba, oglarstvo....)
- parni stroj se najprej pojavi v Trstu (leta 1818 ali 1819) – montiran na parniku Carolina)

- Trst je najpomembnejše gospodarsko središče slovenskega prostora – ladjedelnštvo, banke, zavarovalništvo,pristanišče

-

- sledijo parni stroji v tovarnah
 - *1835 – v rafineriji sladkorja v Ljubljani
 - *1841 – že 8 parnih strojev
 - *1847 – 25 parnih strojev
 - *v Ajdovščini, Preboldu, Ljubljana – moderne strojne predilnice

- za slovenski prostor pomembna predelava železa
- železovo rudo so na slovenskem kopali v Karnijskih Alpah (na zahodu), na Pokljuki, v Karavankah, na Kozjanskem – skromna nahajališča
- slovensko železo je topilo 21 plavžev
- FUŽINE – manjši obrati na Gorenjskem (Železniki, Bled, Radovljica, Bohinj, Kropa, Zagradec)
- ukvarjali samo z eno določeno dejavnostjo
- delo poteka po starih tradicionalnih navadah
- v predmarčnem obdobju se pojavijo železarne kot večji železarski obrati
- od leta 1865 na Jesenicah začnejo uporabljati postopek - **PUDLANJE** (uporablja se premog namesto oglja)
- najmodernejša železarna na slovenskem – v Prevaljah (na Koroškem)
- razvijejo se tudi premogovniki (Kočevje na Dolenjskem, Trbovlje, Zagorje, Hrastnik...)
- proizvodnja premoga se je v prvi polovici 19.st.povečala za polovico

- prevoz premoga = velik problem
- prevoz po splavih
- da bi se temu izognili so ob premogovnikih začne razvijati industrijsko središče
- v Hrastniku – steklarna
- v Zagorju – cinkarna
- izrednega pomena rudnik živega srebra v Idriji

Z razvojem industrije začenja zamirati domača obrt. Prizadene kajžarje, saj izgubijo dodaten vir zaslužka

Pomembna novost v prvo polovici 19.st. – novi načini prevoza

Parnik – v Trstu

Josef Ressel izumil ladijski vijak – sodeloval pri razvoju ladjevja

V 40.letih 19.st.se je začela uveljavljati v slovenskem prostoru **ŽELEZNICA Južna železnica** je povezovala Dunaj in Trst.

Leta 1841 so jo začeli graditi na Dunaju.

Dunaj – 1841

Celje – 1846

Ljubljana – 1849

Trst – 1857

- ugodno za delavstvo
- železarska industrija je imela delo
- kjer je bila železniška postaja je bil razvoj večji, nastali so centri
- hitrejši in cenejši prevoz
- propada tovarništvo – furmanstvo (s tem propadajo tudi gostilne)
- nov pogled na svet okoli nas

V slovenskem prostoru je kapital v tem času večinoma tuj: **nemški, italijanski, angleški, češki**. Slovenskega kapitala je malo, prisoten v trgovini, založništvu

- krepitev meščanstva, plemstvo izgublja družbeno vlogo

Meščanstvo se povezuje v društva in se preko njih skuša vključevati v javno življenje.

Zaradi hitrega gospodarskega razvoja nekaterim iz nižjega sloja uspe obogatiti **DRUŽINA BLEIWEIS** – ukvarjali s tkalstvom, povzpnejo se do veletrgovcev **DRUŽINA KOZLER** – najprej kmečka družina iz Kočevskega, ukvarjali so se s prodajo južnega sadja, postali lastniki **PIVOVARNE UNION**, bili lastniki velikih hiš v Ljubljani in na Dunaju.

- poveča se število delavstva, ki ima slab položaj (slabi delavni pogoji, delavni čas, slabi življenjski pogoji)
- ni delavskih gibanj v prvi polovici 19.st.
- velike spremembe doživlja kmetijstvo
 - uveljavitev novih kultur

- REVOLUCIJA LETA 1848

Učb.41-52

RAZMERE PRED REVOLUCIJO

- s tem letom se začne obdobje meščanske družbe
- pred izbruhom revolucije so liberalna (demokratska) in nacionalna gibanja v konfliktu z konzervativnimi
- Velika Britanija se spreminja EVOLUCIJSKO, prihaja do modernizacije države, do postopnega širjenja volilne pravice, socialnih in političnih reform
- v večini evropskih držav se stvari rešujejo z REVOLUCIJO

V večjem delu Evrope je še fevdalizem.

- nacionalna gibanja so pretresla večino držav. Ena od nacionalnih gibanj želijo osvoboditev, samostojnost, avtonomijo, druga pa nacionalne združitve
- Italije, Nemčija ⇒ pojavljajo se različni programi
- Habsburška monarhija

Tem problemom(nacionalnim) se v sredini 40 let pridružijo še gospodarski problemi. ⇒ bolezen krompirja ⇒ povzroči lakoto ⇒ prihaja do nezadovoljstva in gospodarske krize ⇒ značilnost : brezposelnost (nezadovoljstvo delavstva)

V takšni situaciji se je pojavila revolucija v Franciji in se razširi po večini Evrope.(razen VB,ŠP,RUS)

REVOLUCIJA V FRANCIJI

- razmere v Franciji niso urejene
- vedno večjo vlogo dobiva opozicija, ki nasprotuje uradnim oblastem. Opozicija skuša doseči, da bi se ljudstvo bolj množično vključevalo v politično življenje
- v začetku leta 1848 je opozicija organizirala shode – **BANKETE**. Tak shod je bil napovedan 22.2.1848 – shod je prepovedan in to je *povod za revolucijo*
- nosilci revolucije so delavci (boljši socialni položaj, volilna pravica)

- revolucija na hitro speljana, kralj se umakne. Francija drugič postane republika. Na oblast pride začasna vlada, ki mora spoštovati želje delavstva. Delavstvo za kratek čas dobi nekaj izboljšav : svobodo govora, tiska, splošna volilna pravica, krajši delovni čas v Parizu,..

- največji problem delavstva je delo – ga ni. Vlada je ustanovila NACIONALNE ALI LJUDSKE DELAVNICE, s katerimi bi rešile problem brezposelnosti. Učinkovitost teh delavnic je bila zelo slaba. Prav neuspeh delavnic vlada izkoristi za zaostritev odnosov z delavci

- bogato meščanstvo se zбоji delavskih množic in zahtev po socialnih spremembah

- ko so skušali te delavnice zapreti pride zopet do upora proletariata

- junija 1848 pride do prvega oboroženega spopada med delavstvom in buržoazijo. Buržoazija z vojsko krvavo zatire delavske nemire. Skuša čimprej izvesti volitve in sprejeti ustavo. Volitve (predsednika) so bile decembra 1848. Predsednik vlade postane Louis Buonaparte III. ⇒ Napoleonov nečak

- Volitve v ustavodajno skupščino potekajo maja 1849 – večino dobijo nasprotniki splošne volilne pravice

Ludvik Buonaparte III: je v Franciji ponovno uvedel **BONAPARTIZEM** – državo vodi v korist buržoaziji, daje vtis da državo vodi ljudstvo. Izvoljen za dobo 4 let. Ko se mu začne iztekati mandat, izvede državni udar ⇒ 1852 imenovan za deset let ⇒ konec leta okronan za cesarja in Francija postane CESARSTVO.

- gospodarsko se močno razvija, okrepi kolonialne posesti, razširi na območja Indokine, začne z izgradnjo Sueškega prekopa.

Ta revolucija se hitro širi na velik del Evrope.

REVOLUCIJA V ITALIJI

- nacionalno in politično gibanje

- Italijanski nacionalisti največ pričakujejo od Piemonta, nasprotni pa so Avstriji (= obvladuje bogati SV del Apeninskega polotoka)
- obstoj papeške države je sprva ovira narodnim prizadevanjem za združitev, s papežem Pijem IX. se stvari uredijo, ta uvede politične in gospodarske reforme – npr. železnico, daje prednost v državi laikom namesto Cerkvi
- Avstrija se vplete v zadeve in leta 1847 zavzame papeško Ferraro ⇒ vsi Italijani se obrnejo proti Avstriji ⇒ nemiri se širijo po vseh italijanskih mestih, Avstrija pa zavzame še modensko in parmsko vojvodino ⇒ leta 1848 se nemiri nadaljujejo v Palermu in Milanu ; Benetke in Milano razglasita republiki– večina držav, celo papeška, dobijo *liberalne ustave*.
- na čelu protiavstrijskega gibanja je Karl Albert (=piemontsko- sardinski kralj)
- **SVETA VOJNA** ⇒ v vojni proti avstrijski armadi (Johanna Josepfa Radetzky) sodelovali prostovoljci (Giuseppe Garibaldi, Giuseppe Mazzini) ⇒ po zmagi pri Custozti nastopi premirje (jul/avg 48)
- Marca leta 1849 Italijani zopet začno vojno proti Avstriji in so zopet poraženi ⇒ Avstrija prevlada v sev. Italiji

REVOLUCIJA V NEMČIJI

- večina vladarjev ukinja ostanke fevdalizma in pristaja na oblikovanje liberalnih vlad
- prisotno revolucionarno razpoloženje predvsem med študenti in meščani
- cilji **meščanstva**:
⇒ izpeljati demokratske politične reforme
⇒ pridobitev vpliva na gospodarsko politiko
- cilj **študentov**: ⇒ vsenemška združitev ⇒ ne vedo, kdo naj bo na čelu te združitve : pruska kraljevina pod Friderikom Viljemom IV. ali avstrijsko cesarstvo
- rešitev naj bi poiskali vsenemški parlament v Frankfurtu (zaseda od maja 48) – volijo ga vsi prebivalci Nemške zveze (velik del Slovencev) od aprila do junija 1848. Parlament ni uspešen – veliko različnih pogledov- glej učb. str.46

- 28. 3. 1849 prevlada malonemški načrt a Pruski kralj ni želel sprejeti cesarske krone. Sprejeta je bila tudi ustava, ki pa je ne sprejmejo vse države.
- Kralj je ob koncu leta 48 z vojsko zasedel Berlin, razpustil državni zbor in izdal vsiljeno = oktroirano ustavo- sprva obljubljenih liberalnih pravic ni.

Maja 1849 nov val nezadovoljstva – nasilno zatrt

REVOLUCIJA 1848 V HABSBUŠKI MONARHIJI

- uveljavljen fevdalizem
- velika nacionalna pestrost ⇒ želja narodov po svobodi
- konzervativizem(absolutizem) – prizadevanja za liberalizacijo, ustavo
- do revolucije pride 13.marca 1848 ⇒ MARČNA REVOLUCIJA ⇒ pomlad narodov (narodi se oblikujejo v 19. st)

Prvi znaki revolucije leta 1848 se pokažejo na madžarskem (Lajos Kossuth). Že v prvih dneh marca je prišlo v državnem zboru do kritiziranja Metternicha

- zahtevajo liberalno ustavo
- odpravo Metternichovega absolutizma
- popolno osamosvojitve Ogrske- personalno unijo (skupen le vladar)

13.3.pride do nemirov na Dunaju – ljudje so šli na ulice (meščani, delavci,...) Metternich je še tistega dne odstopil. Z Dunaja pride novica, da bo cesar v kratkem sprejel ustavo.

Delavci na Dunaju po prvem uspehu ostanejo sami, uničujejo tovarne. Tega se buržuazija ustraši.

- zadovoljna je s tem, da se monarhija obdrži
- oblikuje svoje straže in tako nadzirala razmere v mestu

Za Dunajski dvor ni kakšne posebne krize – začetek revolucije ni bil pretresljiv Cesar sprejme odstop Metternicha, ukine cenzuro in obljubi ustavo
Revolucija se hitro širi po vsej monarhiji

Leta 1848 je bilo vroče na Hrvaškem.

Hrvatje so na narodni skupščini v Zagrebu 25.3. zahtevali:

- ⇒ združitev svojega prostora v eno Hrvaško = avtonomija v okviru habsburške monarhije
- ⇒ svoj sabor
- ⇒ svojega bana (kraljevega namestnika) – cesar je imenoval J. Jelačića – odigral ob koncu revolucije posebno vlogo

Ko se Ogrji upirajo Habsburžanom, se Hrvati, vojvodinski Srbi, Slovaki upirajo Ogrom.

Srbi so zahtevali :

- svoj sabor
- cerkveno avtonomijo

Slovaki so zahtevali demokratično rešitev nacionalnega vprašanja na Ogrskem = enakopravnost vsem narodom – Ogrska naj bi se spremenila v federacijo

Upor tudi na Poljskem in Češkem.

REVOLUCIJA 1848 NA SLOVENSKEM

- leto 1848 pomembno leto za Slovence in slovenski prostor
- Slovenci složni
- Bleiweisove novice ljudi seznanijo s tem, kaj se dogaja v državi
- 16.3.1848 – Metternichov kip porušijo v Ljubljani, delavci napadajo mitnice, kurijo se slike Metternicha, uničujejo se vsi simboli fevdalizma
- v Ljubljani meščanstvo (buržoazija) ustanovi NARODNO STRAŽO – okoli 1000 mož
- odmevnejši nemiri so bili tudi v Idriji, Celju in Mariboru
- buržoazija se na Slovenskem boji kmetov bolj kot delavcev, ker je imela več zemlje kot tovarn
- leta 1848 je povezano z zadnjimi večjimi nastopi kmetov, prenehali so izpolnjevati obveznosti do fevdalcev, prihaja do fizičnih obračunov
- **21.3.1848** gibanje na Igu – vdrla v grad in ga razdejali.

V slovenskem prostoru so 1848 leta organizirane tudi volitve - 2 vrsti volitev:

⇒ dunajski parlament -(Slovenci so bili slabo politično osveščeni)

⇒ frankfurtski parlament -(vodi delovanje nemške zveze)

V slovenskih deželah se je vršila velika propaganda za bojkotiranje volitev v frankfurtski parlament. Zakaj?

Slovenski buditelji skušajo spodbuditi ljudi k volitvam dunajskega državnega zbora, a volili naj bi Slovincem naklonjene politike.

Leta 1848 ⇒ veliko društev; na čelo narodnega gibanja se postavi DUNAJSKO DRUŠTVO imenovano SLOVENIJA (politično društvo, ustanovljeno 20.4.1848 – slovenski univerzitetni profesorji (Fran Miklošič, Jernej Kopitar), študenti)

Podobna društva delujejo v Ljubljani, Trstu, Novo mesto, Gradcu,... V društvih so veliko pozornosti namenjali volitvam.

Na Dunaju se pojavi **ideja o združitvi slovenskih dežel – PROGRAM ZEDINJENA SLOVENIJA** (uresničil se je šele leta 1991) ⇒ prvi politični program, ki ga je napisal MATIJA MAJAR – ZILJSKI že marca nakaže v Novicah, v peticiji cesarju (aprila) pa se je zavzel za združitev slovenskega prostora v samoupravno telo.

Program ima 3 točke:

- 1) Slovenske dežele se združijo v kraljestvo Slovenija, ki ostane pod Habsburžani in ima svoj državni zbor – parlament = zakonodajni organ = notranja avtonomija
- 2) Slovenski jezik naj bo uradni jezik
- 3) Kraljestvo Slovenija bo del Habsburške monarhije in nikakor ne del Nemške države

- med ljudi se širi z letaki, časopisi; nekateri osveščeni so hodili med ljudi in jim razlagali program
- naleti pri Slovencih na pozitiven odmev, a močna je deželna zavest
- podpirali so ga: dr. Janez Bleiweis, Anton Martin Slomšek
- sestavljena je bila peticija za program – podpisovanje- na Dolenjskem in Štajerskem je bila zelo uspešna

- med 2. in 12. junijem predstavijo program na slovanskem kongresu v Pragi kjer so se zavzeli za popolno enakopravnost narodov in za federativno ureditev monarhije.
- javljajo se tudi ideje o povezavi z drugimi južnimi Slovani – Hrvati kar mnoge odbija od narodnega gibanja
- leta 1848 se pojavijo zahteve po lastni univerzi v Ljubljani
- kranjska zastava je leta 1848 postala državna zastava

Nov državni zbor je zasedal 23.7.1848. Veliko časa je posvetil ZEMLJIŠKI ODVEZI. Zakon je bil sprejet 7.septembra 1848. Z zakonom se v našem prostoru konča fevdalizem.

ZEMLJIŠKA ODVEZA:

Kmetje so imeli možnost odkupiti rustikalno zemljo, ki so jo obdelovali. Kmet je moral v 10-ih letih odplačati 1/3 cene celotne zemlje fevdalcu, 1/3 je plačala država, 1/3 pa je moral fevdalec kar pozabiti.

Kmetje so bili zadovoljni in so se umaknili iz revolucije.
Revolucija se umirja – revolucionarjev je vedno manj.

Proti revoluciji najprej posežejo na Madžarskem (jo skušajo najprej zadušiti).
Pri dušitvi sodelujejo tudi Hrvaške enote. Revolucija se na Madžarskem najdlje
obdrži. Zaduši jo Ruska vojska (kjer niso imeli revolucije in niso hoteli, da bi se
iz Madžarske razširila tudi k njim).

Cesar je med revolucijo veliko obljubljal : demokratične pravice in liberalno
ustavo.

Obljube so povzročile, da je ob koncu leta odstopil. Na oblast je prišel FRANC
JOŽEF (žena Sissy) ⇒ vlada v Habsburški monarhiji do leta 1916.

7.marca 1849 je bila razglašena **oktroirana ustava** (vsiljena ustava).. sprejel jo
je cesar in vlada, ne pa parlament ker ga je vlada razpustila

Cesar je imel po ustavi veliko vlogo. Imel nadzor nad vojsko. Ustava je vsem
narodom dajala pravice do zaščite njihovega jezika – le na papirju.

Slovenski program ni uresničen. Ostanje deljeni na dežele, podrejeni
habsburški monarhiji.

V Avstriji kljub vsem obljubam po letu 1848 ponovno uvajajo absolutizem.
Oktroirana ustava je v veljavi do leta 1851.

Pomen revolucije 1848:

- ⇒ kljub zmagi reakcije povsod pride na površje meščanstvo
- ⇒ hitrejši gospodarski razvoj
- ⇒ odprava fevdalizma
- ⇒ podrejeni narodi opozorijo nase

SLOVENC V OBDOBJU NEOABSOLUTIZMA

BACHOV ABSOLUTIZEM (1851 – 1859)

- 1850 podpisan sporazum v Olomucu ohranja Avstriji vodilno vlogo v Nemški zvezi
- oktroirana ustava sprejeta marca 1849 ni uresničevana –

- glej učb. str.53.
- postopno se ukinjajo pridobitve revolucije
- s silvestrskim patentom ukinjena ustava in sledi novi absolutizem
- nosi ime po ministru Aleksandru Bachu
- v veljavi do leta 1859
- brezustavna doba, centralizem konzervativizem – glavno vlogo imajo : vojska, žandarmerija, uradništvo in cerkev – 1855 podpisan konkordat s katerim dobi cerkev nadzor nad osnovno šolo.
- uradni jezik: nemški, tudi v Ogrskem delu habsburške monarhije
- Prihaja do modernizacije monarhije – predvsem uprava, sodstvo, šolstvo in gospodarstvo.
- Z ukinitvijo notranjih carin proti ogrski 1851 ustanovi enoten gospodarski prostor
- Gospodarska politika je izrazito liberalna
 - v gospodarstvu se kaže hiter razvoj Trsta
 - slovenske dežele začnejo zaostajati
- za Bachov absolutizem je značilna **sistematična GERMANIZACIJA**
- preprečevanje političnih dejavnosti , pomaga si z ovaduhi
- na slovenskem ukinili vsa društva in časopise- cenzura.(izhajale le Novice)
- v državi prihaja do upravnih sprememb ⇒ ukinitvev kresij ⇒ povečuje se razcepljenost ⇒ še večji pritisk na Slovence

ŠOLSKE REFORME

- uveljavi se gimnazija, ki se zaključi z maturo – pogoj za vpis na univerzo
- poudarek na naravoslovnih predmetih
- v šolah so lahko uporabljali slovenski jezik – učni predmet, učni jezik v oš če se je dežela za to odločila (na Kranjskem)
- odprava LICEJEV (višja šola) – to je bilo za Slovenijo slabo, ker so potem lahko študirali samo na Dunaju, to pa je bilo zelo drago.

V času Bacha dobimo Slovenci nekaj pomembnih pridobitev:

- nacionalno gibanje iz političnega ponovno preide v kulturnega, poveča se literarno ustvarjanje
- slovenščina se počasi uporablja tudi na sodiščih in uradih(zunanji uradovalni jezik)
- leta 1851 v Celovcu ustanovijo društvo sv. Mohorja ⇒ založba. Izdajala knjige v slovenskem jeziku
- leta 1853 Peter Kozler naredil zemljevid. Imenoval se je **Zemljevid slovenskih dežel** ⇒ bil je prepovedan, ker so bili na njem kraji napisani v slovenskem jeziku in tudi Slovenija je imela na zemljevidu prevelik obseg.
- leta 1859 je Anton Martin Slomšek preselil sedež škofije iz sv. Andraža na Koroškem v Maribor.

Glavni narodni buditelji v drugi polovici 19.stoletja:

- Anton Martin Slomšek – pisal knjige in osveščal ljudi
- Janez Bleiweis
- Fran Miklošič
- Anton Janežič
- Maks Pleteršnik – napisal slovar (slovensko – nemški)
-

Koncu petdesetih let opazna kriza- gospodarska, politična, vojaška. Cesar mora pristati na spremembe.

Leta 1859 pride do padca Bachovega absolutizma. Začnemo govoriti o ustavni dobi.

Leta 1860 se začne v habsburški monarhiji ustavna doba. 20.oktobra cesar sprejme OKTOBRSKO DIPLOMO (cesarski patent) oz. zakon o preureditvi države, ki dokončno odpravi absolutizem.

- z oktobrsko diplomom cesar uvede v državo federacijo. Dežele so zelo avtonomne
- s tem je zadovoljno plemstvo, ki tako še naprej ohranja v rokah oblast
- nezadovoljno je meščanstvo, ker federacija ovira gospodarski razvoj

KONZERVATIVCI – za federacijo

LIBERALCI – za centralizacijo

Oboji so se med sabo prepirali v parlamentu, zato cesar uvede februarja leta 1861

FEBRUARSKI PATENT – februarško ustavo, s tem uvede centralizem. Vlado sestavi Schmerling.

AGRARNA DEJAVNOST

Učb. str. 188

V drugi polovici 19.st. se začneja v Slovenskem prostoru počasna mehanizacija kmetijstva:

- umetna gnojila
- boljša semena

Oboje je bilo omogočeno le bogatejšim, zato sledi propadanje kmeta. Na podeželju se pojavljajo čedalje večje socialne razlike. Zaradi industrializacije začne propadati domača obrt.

Kmet se zadolžuje, izgubi zemljo ⇒ dobi jo veleposestnik, gre v mesto ali pa odide v Ameriko. Nekateri pa delajo pri veleposestniku.

Kmetijstvo je doživelo modernizacijo in razcvet.

V drugi polovici 19.st je slovenski prostor prizadela trtna bolezen – imeli smo veliko trte.

Pri nas se pojavlja HMELJARSTO V Savinjski dolini ⇒ bogatejše območje.

▼
pomemben vir dohodka

Druga dejavnost je bila SADJARSTVO ⇒ jabolka so bila najbolj znan izvozni predmet slovenskega prostora.

- pomembno izobraževanje
- leta 1850 se pojavijo prvi živinozdravniki
- kmetijska šola pri Vipavi, Šentjur,

V tem času se utrjuje ČEBELARSTVO.

Za napredek kmetijstva skrbijo KMETIJSKE DRUŽBE:

- za literaturo, izobraževanje
- člani v družbah – veleposestniki, duhovščina, ni bilo malih kmetov.

ZADRUGE – konec 19.st

- te so pomagale slovenskemu kmetu
- delovale na principu vzajemne pomoči
- kmetu je omogočala cenejši nakup semen
- kmetje so preko njih lažje in ugodneje prodali svoje izdelke

Pojavijo se ZADRUŽNE ZVEZE – povezovala so se zadruge. Bile so v rokah posameznih političnih skupin.

Najpomembnejši organizator zadružnih zvez je bil:

- dr. Janez Evangelist Krek – duhovnik
- Janez Mesar

Pomembno vlogo so imele posojilnice in hranilnice (Krekova banka).

Posojilnice so omogočale kmetu, da je dobil posojilo brez velikih obresti.

Denarno zadružništvo so pospeševala **Mihael in Josip Vošnjak**.

Prva hranilnica je bila v Ljutomeru, leta 1820 pa je bila prva hranilnica tudi v Ljubljani.

NEAGRARNA DEJAVNOST

- nadaljuje se gospodarski razvoj ⇒ posledica gospodarskega liberalizma
- prihaja do povezovanja kapitala
- uveljavljajo se delniške družbe ⇒ KID – kranjska industrijska družba ⇒ povezovala je Zoisove fužine – železarstvo
- gre za tuje monopole, tuja podjetja – tuj kapital
- v našem prostoru 1872 ustanovljena zavarovalnica Slovenija ⇒ velik spodrsrljaj slovenskega gospodarstva
↓
temeljila na domačem kapitalu, ljudje so izgubili denar, ki so ga vložili, zato niso več zaupali različnim ustanovam
- v drugi polovici 19.stol. se po slovenskem prostoru razprede železniško omrežje- učb. 58
- Trst je še naprej središče habsburške monarhije (pomorsko – trgovsko središče, razvito ladjedelništvo)
- Lloyd – najpomembnejša avstrijska ladjedelnica
- med dejavnostmi prevladuje železarska dejavnost
- začela uveljavljati tudi druga mesta – LJ, MB, CE
- manjše fužine začnejo propadati – zaradi konkurence ind. blaga
- nadaljuje se proizvodnja tekstila, papirništvo, usnjarstvo, prehrabena industrija

SLOVENCİ TEGA ČASA – znanstveniki, politiki, kulturniki

- ▣ baron ANTON CODELLI: imel veliko denarja, del Ljubljane se imenuje po njem, smatrajo ga za enega od utemeljiteljev televizije
- ▣ JANEZ PUHAR – izumitelj fotografije na stekleni plošči
- ▣ JOŽEF STEFAN – fizik
- ▣ EDO ŠLAJMAR – začetnik moderne kirurgije
- ▣ MAX FABIJANI (povezan tudi z letalstvom), JOŽE PLEČNIK – arhitekta
- ▣ FRITZ PREGEL – avstrijski Slovenec, dobil Nobelovo nagrado za kemijo
- ▣ MILAN VIDMAR – elektrotehnik
- ▣ EDVARD RUSIJAN – prvi letalec
- ▣ HERMAN POTOČNIK - povezan z raketami
- ▣ PUCH – kolesa in avtomobili

HENRIK TUMA prizadeval si je za slovenske pravice v Italiji

IVAN HRIBAR – Ljubljanski župan

Pomembne tehnične pridobitve

- leta 1898 v Ljubljani vodovod – spremeni bivanjske razmere
- 1877 v Ljubljani telefon
- 1883 žarnica v Ljubljani
- 1901 prvi tramvaj
- električna razsvetljava, prve elektrarne

EVROPA PO LETU 1848

Učb. str.60-

- oblast v drugi polovici 19.stoletja kljub revoluciji še naprej obdrži plemstvo in najbogatejša buržoazija
- med ljudstvom se zahtevajo politične pravice, ki se širijo precej počasi (zahteva po splošni volilni pravici)
- v habsburški monarhiji je bila leta 1907 dana splošna moška volilna pravica

- v drugi polovici 19.stoletja nastajajo **POLITIČNE STRANKE**
sprva nimajo množične podpore
večinoma so bile v državi 2 stranki, ki sta si nasprotni
zadnja država v kateri se pojavijo stranke je Rusija (v začetku 20.stoletja)
pri nas se začnejo pojavljati v 90-ih letih 19.stoletja

- revolucija leta 1848 ni bila uspešna nikjer
- kljub vsemu se močno utrdi kapitalizem
- po letu 1848 močno narašča število prebivalstva – zaradi izboljšane gospodarstva
- najhitreje se povečuje število proletariata = delavstva
- v evropskem prostoru se začnejo različne oblike vladavine

ANGLIJA:

- parlamentarna demokratična monarhija
- oblast: kralj + parlament
- v parlament so poslanci izvoljeni

FRANCIJA:

- od 2. 12 1852- cesarstvo – prebivalstvo potrdi s plebiscitom
- avtoritarna oblast – vlada sam ;
- parlament izvoljen na podlagi splošne moške volilne pravice - glasuje o zakonskih predlogih in o višini davkov
- ministri so bili odgovorni cesarju
- omejena svoboda tiska

- Kdo podpira Napoleona III ? kmetje(red in mir),buržoazija (liberalno gospodarstvo), delavstvo (napovedane socialne reforme) o pomembnih stvareh odloča plebiscit
- Francija gospodarsko napreduje – gradnje železnice, liberalno gospodarstvo, nova tržišča, kolonije
-
- Po letu 1860 se absolutizem sprosti, povečuje se vloga parlamenta
- Začetku leta 1870 je z spremembo ustave uvedel parlamentarni sistem – množična podpora

- V zunanji politiki si prizadeva spremeniti sklepe dunajskega kongresa , vpleta se v številne vojne, skrbi ga združevalni proces Nemčije, sicer je zagovornik nacionalnega principa.
- V strahu pred močno Nemčijo krepí vojsko
- ko je Prusija zahtevala levi breg Rena in se zaplete tudi okoli dedovanja za španski prestol je jasno da se bliža vojna
- 1870 Francija napove vojno Prusiji
- Francija je poražena, pod pritiskom ljudstva parlament razglasi tretjo republiko
- poraz in velika socialna trenja sprožijo Pariško komuno

Za Evropo v drugi polovici 19.stoletja sta zanimiva procesa narodnega združevanja Nemčije in Italije.

⇒ na novo postavita razmerje moči v Evropi – spremenita odnos med državami

ZDRUŽITEV ITALIJE

Učb. str.64 –66 – glej zemljevid

- različni pogledi na združitev – Cavour = Piemont; G.Garibaldi; Mazzini
- od 1850 = Piemont ustavna monarhija in Cavour je ministrski predsednik – modernizacija, gospodarski liberalizem, pri združevanju Italije računa na pomoč ene od vele sil.

- Vloga Krimske vojne v združevalnem procesu (1853-1856 = Rus.- Turško sodelovanje VB, FR in Piemonta) – pomembno je razbitje rus- avstr. zvezništva; okrepi se fr. in angl. naklonjenost združitvi Italije

-1859 izbruh vojne (posledica tajnih dogovorov)- Francija in Piemont proti Avstriji; bitka pri Solferinu - H. Dunant ustanovi Rdeči križ leta 1863- sledi podpis konvencije o skrbi za ranjence in vojne ujetnike. Avstrija se je odpovedala Lombardiji, srednja Italija je priključene Piemontu (izvedeni plebisciti), Francija dobi Nico in Savojo.

1860 Garibaldi s prostovoljci zavzame jug Italije in Kraljestvo dveh Sicilij po dogovoru priključi Piemontu (plebiscit). Kralj Emanuel se 1861 razglasi za vladarja kraljevine Italije - od 1864 središče države Firenze.Sledi mednarodno priznanje.

1866 na združitev vpliva vojna med Avstrijo in Prusijo = povezana z združevanjem Nemčije.Italija podpre Pruse in oslabljeni Avstriji odvzame Benečijo – izvede plebiscit – večina beneških Slovencev glasuje za Italijo = posledice za Slovence = večja razcepljenost.

Dokončna združitev sledi po Francosko- pruski vojni 1870. Francoska vojska se umakne iz Papeške države in italijanska vojska zasede še Rim- po plebiscitih je skupna država razglašena 1871.Rim je središče države.

Država jamči papežu diplomatsko svobodo- spori med državo in papežem

Odnose med Italijansko državo in papeško državo uredi šele konkordat 1929 med Musolinijem in papeško državo .

Italija se srečuje z velikimi težavami – razlike v gospodarskem razvoju, problem izobrazbe,...

ZDRUŽITEV NEMČIJE

Učb. str. 67- 70 – zemljevid str 7o

- Marca 1849 v Frankfurtu sprejet malonemški program – neuspešno.
 - 1850 je ustanovljena Erfurtska zveza – S Nemška področje – vodilna Prusija (ob tem še obstaja Nemška zveza). Zveza je ovira Avstriji zato izsili sporazum v Olomucu.
 - Med Nemci se utrjuje prepričanje, da je edina rešitev malonemški program – ne želijo dodatnih nacionalnih problemov. Prusija je dobro razvita = gospodarstvo – premogovništvo(Porenje, Posarje), Industrija – kemična, jeklarska; politično = ustavna monarhija.
 - 1862 postane kancler Otto von Bismarck – pospeši združevanje – zagovornik združitve s pomočjo sile – » s krvjo in železom« ; krepi vojsko, prizadeva si oslabiti vlogo Avstrije v Nemški zvezi
 - 1864/65 vojna Prus. + Avstr. proti Danski – pridobita in si razdelita Holstein(Avstr.) in Schleswig (Prus)
 - spori med Avstrijo in Prusijo, ki se pripravlja na vojno (Prus. želi še Holstein)
 - Po letu 1859 oslabljeni položaj Avstrije se še poslabša po neuspehu v Avstrijsko-Pruski vojni 1866 (največji poraz Avstrije pri Hradec Kralovem)- **mir v Pragi**. Posledice vojne v Avstriji ⇒ uvedla dualizem
 - Kaj je določal mir v Pragi?(avg. 1866)
 - Avstrija je z mirom morala pristati na razpustitev Nemške zveze
 - Izgubila je upravo nad Holsteinom, Prusija se poveča
 - Priznala novo oblikovanje Nemčije – ustanovi se Severnonemška zveza – federacija z liberalno ustavo
 - Plačala precejšnjo vojno odškodnino
 - Avstrije je izključena iz boja za združevanje Nemčije (1866)
 - Odnos Francije do združevanja Nemčije? – pojasni! – učb. 69
 - 1870 Francosko- Pruska vojna ⇒ hude posledice za Francijo – učb str 69
- Bismarck pridobi soglasje južnih držav za združitev
- 18.1.1871 v Versaillesu pruski kralj razglasi nemško cesarstvo = REICH = Zvezna država (25) = najmočnejša država na celini
 - Vloga cesarja?

Vloga cesarja je bila zelo velika. Cesar je bil dedni pruski kralj, hkrati tudi vrhovni vojaški poveljnik, skliceval in razpuščal je parlament ter imenoval državnega kanclerja.

- izjemen gospodarski razvoj – pojasni učb 69
- hiter porast prebivalstva, močan militarizem, nemška vojska najmočnejša v Evropi
- problem kolonij - pojasni
- nemška zunanja politika zelo agresivna ⇒ "Drang nach Osten" pojasni

HABSBURŠKA MONARHIJA PO LETU 1860 učb. 71 **USTAVNA DOBA**

- 20.10.1860 oktobrska diploma
- poudarjena vloga deželnih zborov in deželnih avtonomij ⇒ federalistični značaj
- parlamentarizem : deželnozborni zastopniki v državnem zboru
(plemstvo, veleposestniki, duhovščina, trgovsko – obrtna zbornica, mesta, kmečke občine) ⇒ volilna pravica je omejena-
podrejeni narodi so še bolj odrinjeni

FEBRUARSKI PATENT

- 26.2.1861
- povratek k centralistični ureditvi
- državni zbor ima dve zbornici
 - ◆ gosposko
 - ◆ poslansko
- neenakopraven volilni sistem (volilne pravice glede na višino davka) – meščanstvu daje privilegije – omejena volilna pravica

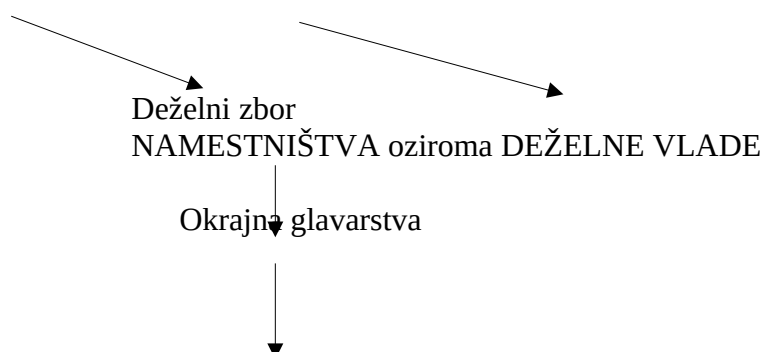
organizacija uprave:

DEŽELNI/ CESARJEV
NAMESTNIK

- Štajerska
- Primorska

DEŽELNI
PRESEDNIK

- Kranjska
- Koroška

OBCINE

UVEDBA DUALIZMA

Leta 1861 se s februarским patentom začena ustavna doba ⇒ bolj živahno politično življenje. (Schmerlingova vlada 1861-65)

- ⇒ leta 1861 država pridobi centralistično ureditev
- ⇒ višji, bogatejši sloji so privilegirani in imajo več pravic
- ⇒ privilegirano je tudi nemško prebivalstvo
- ⇒ leta 1861 so bile izpeljane volitve – neuspeh Slovencev
- ⇒ habsburška monarhija je leta 1866 doživela poraz proti Prusiji
- ⇒ habsburška monarhija je večnacionalna država ⇒ narodi so nezadovoljni in hočejo avtonomijo- centralizmu najodločneje nasprotujejo na Ogrskem; močna je opozicija na Češkem in med drugimi slovanskimi narodi (zahteva po federalistični ureditvi)
- ⇒ gospodarski razvoj Habsburške monarhije je slabši kot gosp. razvoj Prusije, ki je nacionalno enotna
- ⇒ habsburška monarhija pa je bistveno večja od Prusije

Posledice poraza v vojni 1866 se kažejo v notranji reorganizaciji habsburške monarhije:

- ☺ bila je tik pred tem, da razpade
- ☺ najbolj »glasno« področje je Ogrska ⇒ velika, pomembna, zahteva obnovitev suverenosti – cesar je razpustil Ogrski deželni zbor
- ☺ da bi preprečili propad države so sklenili kompromis. **Leta 1867 se uvede DUALIZEM.** Namesto habsburške monarhije nastane AVSTRO-OGRSKA monarhija. (obseg države je enak)

AVSTRO-OGRSKA je sestavljena iz dveh popolnoma samostojnih, avtonomnih enot: Avstrije in Ogrske. Zemljevid učb 72

Skupno imata: glej shemo str. 72

- avstrijski cesar je hkrati tudi ogrski kralj = FRANC JOŽEF
- vojska
- finance
- zunanja politika

Vsaka enota pa ima svoj parlament, ustavo, vlado, volilni sistem, sodstvo...

Slovenske dežele so v Avstrijski polovici.

Hrvatje imajo več težav, so še bolj razcepljeni, ker Dalmacija spada pod Avstrijo, ožja Hrvaška pa pod Ogrsko.

Ustanovitev AO je za nenemške narode slaba. Dobra je za Madžarske.

SLO smo v drugi pol. 19.st. spet močno razcepljeni (Italija, Avstrija, Ogrska)

Dualizem se uzakoni z DECEMBRSKO USTAVO leta 1867- sprejme jo državni zbor v katerem prevladujejo liberalci - zagotavlja enakopravnost vseh narodov, uvaja temeljne pravice državljana, enakost pred zakonom, svobodo vere, zakon o društvih omogoča ustanavljanje političnih društev, 19. člen zagotavlja enakopravnost narodov. Velja le za Avstrijsko polovico

Vlado do leta 1879 vodijo liberalci – vrsta reform ; osemletno obvezno osnovno šolstvo(1869)

Prizadevanja Slovanskih narodov monarhije za federalizem ostanejo neuresničena

SLOVENCİ V USTAVNI DOBI (učbenik 74-81)

- od 1861 večje možnosti za narodno delovanje na političnem in kulturnem področju.
- Aktivnosti ob pripravah na prve deželno zbornske volitve - peticija z slovenskimi zahtevami – učb. 74 – predvsem izstopa prizadevanje za slovenščino v javni rabi
- Volitve 1861 so za Slovence neuspeh – ne uspejo povečati števila svojih članov v deželnih zborih . Zakaj? – neenotnost, slaba osveščenost, problem volilne pravice- preberi Vošnjakove spomine učb. 74

- Utrjevanje slovenske narodne zavesti

Na področju šolstva še ni večjih novosti

ČITALNICE = BESEDE – v 60ih in začetku 70ih let 19.stoletja – češki vzori

1862 Slovenska čitalnica Trst – tajnik Fran Levstik. Po decembrski ustavi število čitalnic hitro narašča

Kje delujejo?

Čitalnica (knjižnica – izposoja knjig in časopisov, organizacija literarnih večerov, iger, političnih razprav...). Lahko so bile tudi v gostilnah (v posebni sobi) ali pa posebnih hišah.

Pomankljivost čitalnic–ne vključujejo kmečkega prebivalstva, ker so bile v mestih

-drobtinčarstvo (zadovoljni so bili že, da so lahko govorili v slovenščini, nimajo posebnih političnih zahtev)

Pomen čitalnic – **uporaba Slovenskega jezika.**

Kaj še vpliva na povečanje narodne zavesti na slovenskem v 60ih letih? In pomembnejši dogodki za Slovence v ustavni dobi.

- 1863 (Etbina Costa) telovadno društvo JUŽNI SOKOL – liberalci – delujejo tudi na podeželju/sodelujejo na čitalniških večerih.

- 1864 SLOVENSKA MATICA – znanstvena literatura v slovenskem jeziku in leposlovje
- 1866 DRAMATIČNO DRUŠTVO – predhodnik SNG (slovensko narodno gledališče)
- gasilska društva, ženska društva

- **Časopisi:**

1. 1863 NAPREJ = politični in gospodarski časopis ⇒ urednik Fran Levstik

Odnos do političnega časopisa razdeli slovenske politike na (politična tabora):

- STAROSLOVENCİ (konservativci) ⇒ Janez Bleiweis
- MLADOSLOVENCİ (liberalci) ⇒ Fran Levstik

2.1868 SLOVENSKI NAROD (MB) Ljubljana, urednik Josip Jurčič (1871 – 1881)

- 1865 Schmerlinga zamenja Belcredi – zagovornik federalizma – posledica je
- 1865 MARIBORSKI PROGRAM – poskuša obnoviti idejo Notranje Avstrije in s tem združitev Slovencev. učb. 76

↓

slovenske dežele + Avstrija

- 1866 Beneška Slovenija priključena k Italiji (plebiscit)
- 1867 večje novosti: 19. člen decembrske ustave = splošne pravice državljanov = enakopravnost narodov, jezikov.
- 1867 uspeh na deželnozborskih volitvah predvsem v Kranjski zbor = Slovenci so osveščeni, dobro organizirani, enotno nastopajo, občutek ogroženosti... Uspeh je le kratkotrajen saj zaradi zagovarjanja federalizma feb. 67 vlada razpusti kranjski deželni zbor slovenski poslanci pa so na državnem zboru glasovali za dualizem.

DUALIZEM PRINESE ŠE VEČJO RAZCEPLJENOST SLOVENCEV.

Taborsko gibanje - učb. 78

1868-1871

- decembrska ustava je omogočila politično delovanje
- Taborsko gibanje -množična zborovanje na prostem(tudi kmetje) – tabori po češkem vzoru

- zakaj do taborskega gibanja pride in kaj jih omogoči?
 - občutek nacionalne ogroženosti
 - uvedba dualizma
 - decembrska ustava
 - sproščene politične razmere
 - ni cenzure

Tabore so organizirali liberalci (pridružili so se jim vidni konservativci) in večinoma bili tudi govorniki ⇒ Fran Levstik, Matija Prelog, Vošnjak, Zarnik, Bleiweis (OČE NARODA), Toman,

Zahteve na taborih:

- ⇒ zedinjena Slovenija
- ⇒ lokalne zahteve (boljše ceste, čitalnice)
- ⇒ spoštovanje 19.člena decembrske ustave
- ⇒ univerza

Učb. 79

Zemljevid učb. str.78

Kje je bilo največ taborov in zakaj?

Največ jih je bilo na mejnem območju (v Zahodni in Severni Sloveniji), ker je bila tam nacionalna ogroženost toliko večja.

Kateri tabor je bil prvi? Naštej še ostale tabore. Koliko jih je bilo?Kateri je bil najštevilčnejši?

- Potek tabora:
 - ljudje pridejo z vozovi, peš od vsepovsod
 - imajo politične govore
 - ljudi na tabore pozivajo z letaki
 - na koncu je veselica

Kako je država reagirala na tabore?

Država je tabore prepovedala, Slovenci pa so bili ob tem premalo odločni.

- Pomen taborov
 - Večja osveščenost
 - Skupen nastop slovenskih polit. taborov
 - Množična udeležba

Kljub navidezni enotnosti med konservativci in liberalci prihaja do velikega razhajanja. Konservativci skušajo močnejše uveljavljati katoliška načela (večja vloga katoliške cerkve v družbenem in političnem življenju) , ustanavljajo katoliška politična društva in od leta 1873

svoja stališča predstavljajo v časopisu Slovenec. (Slovenec = izhajal v LJ. Do leta 1945, po letu 1883 ja bil dnevnik)

Leta 1873 so potekale državno zborske volitve dokončen razcep – posledice tudi neuspeh na volitvah.

Gesla skupin – učb. Str. 80

Nov v Sloveniji je tudi pogled na jugoslovansko idejo = različni pogledi na združitev južnih Slovanov. Na to močno vpliva strah pred razpadom A-O. Sprva so pogajanja potekala med Slovenci in Hrvati – učb. 81 – avtonomna tvorba v okviru Ogrske _

Decembra 1870 so se sešli v LJ predstavniki Slov. Hrv. in Srb. – izdali so izjavo o medsebojnem sodelovanju.

Bolj konkretno pa se jugoslovanska ideja uveljavlja na slovenskem koncu 19. in začetku 20. stol.

INDUSTRIALIZACIJA – širjenje ind.razvoja in posledice

učb. 83- 139

- industrijska revolucija se prične v drugi polovici 18. st. – uveljavljajo se stroji, prične se doba mehanizacije – parni stroj. V čem so prednosti parnega stroja?
- v prvi polovici 19. stol. ⇒ zasledimo množično ind. produkcijo – industrija hitro napreduje: strojna, železarska, tekstilna ⇒ velik pomen ima premogovništvo- Zakaj?
- najbolj razvita je bila Velika Britanija- oskrbuje velik del svetovnega tržišča ⇒ Zakaj?- dobri pogoji, največji izvoznik premoga (premogovniki tik ob pristaniščih, močno ladjevje, družbene in politične danosti
- intenzivna industrializacija je bila v 19.st. med leti 1830-1880
- industrializacijo v začetku 19. stol. v Evropi ovirajo Napoleonove vojne, hitra pa je v ZDA – velike zaloge surovin
- okoli leta 1850 se VB približuje Nemški prostor, Belgija, Francija, Skandinavija- kjer so pomembna nahajališča železove rude in premoga
- velik poudarek je na izpopolnitvi premogovnikov

- črpalke zagotavljajo hitrejšo in bolj varno delo
- možnost prodaje in prevoza premoga ⇒ železnica, parniki
- velika poraba premoga tudi v KOKSARNAH
- VB imela tako vodilno vlogo, saj je imela ugoden lego oziroma položaj za odvažanje in prodajanje
- od sredine 19.st. dalje pa se začne uveljaviti rudarstvo in premogovništvo v nemškem prostoru, ⇒ Šlezija, Posarju, Porenju, Porurju, v okolici Achna .
- V povezavi s premogovništvom se začne razvijati železarstvo
- Potrebe po železu so vedno večje, zaradi gradnje železnic, parnikov ⇒ uporaba koksa
- prihaja tudi do revolucij v železarstvu ⇒ pridobivanje jekla
- leta 1856 Bessemerjeva hruška
- 1878 Siemensmartinova peč
- ⇒ z novostmi se proizvodnja poceni, zato bolj množična produkcija
- od srede 19. stol. se hitro širi železniško omrežje
- gospodarski razvoj je vodil v gospodarski liberalizem (utemeljitelj je Adam Smith) ⇒ to je svobodno gospodarstvo prva polovica in sreda 19. stoletja . Značilnosti: svobodna konkurenca; merilo uspeha je tržišče, ki oblikuje ceno in kakovost; čas bančništva, veliko posojil; hitro širjenje tehnologije = svobodni trg vpliva na napredek (dejavniki napredka) ⇒ oblikuje se vedno bolj povezano svetovno gospodarstvo ; zaznamujejo ga tudi gospodarske krize
konjunkturi = gospodarska rast običajno sledi gospodarski krizi. Prihaja do hiper produkcije = ponudba presega povpraševanje- sledi odpuščanje delavcev
- za razvoj gospodarstva skrbi tudi država: ščiti proizvajalce in prodajalce pred tujo konkurenco a jih visoko obdavči
- države ukinejo carine (⇒ CARINSKA POLITIKA) za določene artikle, za druge jih povečujejo
- poljedelstvo je vsepovsod eno temeljnih gospodarskih dejavnosti; se modernizira, pojavljajo se prvi kmetijski stroji (mlatilni, žetveni stroj, plug iz litega železa), boljša semena in odpornejše pasme. Novosti najprej v Angliji

S kmetijstvom in njegovim napredkom se ukvarjajo znanstveniki, nastajajo začetni kmetijski priročniki, kmetijske šole, spremeni se odnos do hrane. Močno a ne povsem se zmanjšajo lakote. učb. 90

- Tradicionalni kmečki stan postopno izginja – zemljo obdelujejo zakupniki in kmečki delavci. Položaj kmetov v celinski Evropi slabši kot v Angliji- najslabši v Rusiji kjer je tlačanstvo odpravljeno šele 1861
- Hitro so se začela razvijati velika mesta – industrijska, trgovska, rudarska središča
- nastajajo velemesta konec 19. stol. in začetek 20. stol, pri nas pa po 2. svetovni vojni

Novosti v družbi

- hitra rast prebivalstva - kaj vpliva nanjo? Učb .91
- Propada stanovska družba – obrtniki, kmetje, plemstvo propadajo
- Začenja se vzpon meščanstva (zelo neenoten sloj)- najvplivnejši postajajo industrijski podjetniki, veliki trgovci, bankirji. Krepil se je tudi meščanski srednji sloj = uradniki, odvetniki, zdravniki, mali obrtniki in trgovci (učb.96)
- Najštevilčnejši sloj v mestu postaja delavstvo. V mesta prihajajo s podeželja, s tem se jim spremeni življenje (težko se privadijo na nov način življenja) ⇒ pojavljajo se problemi: odnosi med ljudmi, pridobivanje hrane, oblačil; brezposelnost
- Množično izseljevanje – posebej izrazito po letu 1870

Delovne in življenjske razmere delavcev učb.98-100

- nemogoč delovni čas (12 – 16 ur), stroga delovna disciplina
 - delali v nezdravih delavnih pogojih
 - za delo so dobivali nizke MEZDE
 - delali so vsi člani družine (otroci, ženske, moški)
 - otroci začnejo delati pri štirih letih
- za enako opravljeno delo dobijo različno plačano: moški so dobili največ, nato ženske, najmanj pa otroci
- visoka umrljivost
 - življenjska doba je zelo kratka
 - beda
 - neprimerna stanovanja (temni, vlažni prostori ⇒ bolezni- tuberkuloza)
 - kasneje se pojavijo *črna delavska predmestja*, prihaja do ogromnih razlik med ljudmi v načinu življenja
- socialne zaščite, pomoči in delavske zakonodaje niso poznali- zakon 1833 prepovedal delo otrok mlajših od 9 let !!

Delavsko gibanje (str. 102 - 108)

- Delavstvo teži k pravičnejši družbi, spremembi družbenih in gospodarskih odnosov
- gibanje je vseskozi neenotno
- eni zagovarjajo revolucijo drugi evolucijo (spremembe s parlamentarnim bojem)
- prvi, ki so opozorili na težave delavcev so bili UTOPIČNI SOCIALISTI – niso bili delavci, prihajali iz višjih slojev ⇒ nakazali so rešitve, ki niso možne , so neizvedljive; bili so kritiki družbe, niso poiskali vzrokov za nepravilnosti
- UTOPIJA- nekaj neuresničljivega
- skušajo vplivati na reforme, ki bi privedle do pravičnejše razdelitve bogastva

1. **SAINT - SIMONE** – aristokrat, plemič. Družbo je delil na sloj parazitov (= plemstvo) in na sloj industrijcev (= kapitalisti in delavci) Na pobudo industrijalcev naj bi nastala nova družba razuma.

2. **CHARLES FOURIER** – prihajal je iz vrst male buržoazije. Rešitev je videl v zadrugah. Stvari se bodo uredile z povezovanjem v proizvodjalne zadruge oz. *falange*.

3. **ROBERT OWEN** – sam je bil najprej delavec, kasneje postal mali tovarnar. Teoretično in praktično je pokazal, kaj je treba narediti. Ob svojem bloku je zgradil prostore svetlejši in.... Otroke je poslal v šolo, skrajšal delovni čas. Povečala se mu je proizvodnja. Onemogočili so ga, zato je propadel. ⇒ smatrajo ga za začetnika delavske zakonodaje, saj je angleški parlament sprejel zakon in prepovedal delo otrok do devetega leta.

- delavsko gibanje se začne v Angliji okoli leta 1800:

- prva oblika je **LUDIZEM** – neorganizirana, spontana oblika kazanja nezadovoljstva. (ludizem je razbijanje strojev – dokler ni bilo strojev, je bilo vse boljše, mislili so, da je to glavni problem ⇒ delavci so morali še bolj delati)

- druga oblika je **ČARTIZEM** – v Angliji (charter) = prva organizirana politična akcija Na peticijo so zapisali svoje zahteve. Sprva sodeluje tudi nižja buržoazija.. Delavci so zahtevali boljše plače, kasnejši delovni čas, volilno pravico, socialno varnost,... Zbirali so podpise – PETICIJE v letih 1832, 1843, 1847. S peticijami so šli v parlament, ki jih je zavrnil a sprejmejo zakon o 10 urnem delavniku

- tretja oblika je **STAVKA** (v 40. letih 19. stol.), ki se pojavlja še danes. Gre za temeljito pripravljeno in organizirano prekinitev dela. Delavci so s tem oškodovali lastnika tovarne. Obstajale so posebne skupine: stavkokazi – ti so hodili od stavke do stavke, prihajalo je tudi do spopadov. Država začne sprejemati delavsko zakonodajo, da bi zagotavljala normalno funkcioniranje. Delavci so kmalu začeli ustanavljati **sindikate** = organizacija strokovne povezave, ki si prizadevajo za boljši gospodarski in socialni položaj delavstva.

Najbolj odmevni nastopi delavec:

- 1831: upor v Lyonu,

- 1844: upor šlezijjskih tkalcev

- v 1/2 19.st. je delavstvo slabo organizirano, od sredine 19. stol. pa že bolj, a kljub temu se še vedno srečava s problemi neenotnosti in ker niso znali pritegniti kmetov

- v letu 1848 delavci prvič nastopijo kot samostojna sila in se spopadejo z meščanstvom

- v drugi polovici 19. stoletja imajo na delavstvo velik vpliv tri smeri

1. komunizem

2. krščanski socializem

3. anarhizem

- delavsko gibanje zaznamujeta Marx in Engels – teoretika, zgodovinarja, novinarja sta utemeljitelja komunizma ;razvijeta **MARKSIZEM** = znanstveni socializem = filozofijo(črpala sta od drugih-delitev prebivalstva na razrede, angleška politična ekonomija, zamisli nemških idealističnih filozofov-Hegel, Kant, nanju je močno vplivala grška filozofija dialektika.

-Vsa dognanja sta prenesla na družbo- dano stanje = teza, ki dobi antitezo, pride do konflikta

dobimo sintezo, nekaj novega torej zopet tezo.(nauk o neprestanem spreminjanju) Zato govorimo o dialektičnem marksizmu

- družba se razvija evolucijsko in od časa do časa ta evolucijski način ni možen in mora priti do revolucije...vendar delavci morajo počakati ustrezen trenutek za revolucijo
- zagovarjata da se morajo delavci povezati, biti politično aktivni
- zelo aktivna sta bila v frankfurtskem parlamentu; l. 1847 sta ustanovila Zvezo komunistov – Komunistični manifest- o rešitvi delavskega vprašanja- edino možnost vidita v razrednem boju,ki se bo končal s svetovno revolucijo in privedel do vlade proletariata in brezrazredne družbe, ki ne bo potrebovala države.
- izreden močen vpliv imata na delavce do 20.st

I. INTERNACIONALA (1864 – 1876)

- mednarodno združenje delavstva
- ustanovni kongres v Londonu
- na njeno oblikovanje vplival:
 - poslabšan položaj delavstva
 - državljanska vojna v ZDA v 60. letih
 - narodnoosvobodilna gibanja v Nemčiji, Italiji
 - odprava fevdalizma v Rusiji
- deluje na kongresih ; 1871 kongres priporoči ustanavljanje nacionalnih delavskih strank
- pobudnika ustanovitve sta bila Marx in Engels
- problem je razcepljenost

Razpadla na skupine, frakcije, struje:

Vidno mesto imajo marksisti, ki v celoti zagovarjajo marksov nauk – zagovarjajo revolucijo (delavci morajo voditi razredni boj in priti na oblast)

Skupina prudhonistov

Prudhon – zagovarjajo le potrebo po ekonomskih pravicah

Skupina **ANARHISTOV**

Voditelj **Bakunin**. Anarhizem uveljavljen v državah, ki so gospodarsko šibkejše – Rusija, Španija, Balkan...

Bakunin je imel močan vpliv v internacionali. Anarhisti so menili, da se človek ne more dati organizirati. Ne priznavajo nobene oblasti. Nasprotujejo vsaki organiziranosti- državni red, ker država izvaja nasilje. Poslužujejo se predvsem terorja. (Uničevali so ljudi, ki jim niso bili po godu. Namen opravičuje sredstva)

PROBLEM: Anarhizem meče slabo luč na delavstvo.

Zato si je Marx prizadeval, da bi anarhiste izločil iz internacionale.

Skupina: **TRADE UNIONISTI**

- iz VB
- zagovarjajo SINDIKALNO ORGANIZIRANOST – boj preko sindikatov

Skupina lasalovcev

- po Ferdinandu Lassallu
- prihajajo iz Nemčije
- zagovarjajo politični boj
- delavci morajo priti v parlament
- zahtevajo volilno pravico

Internacionala ni bila preveč uspešna, ker je bila razcepljena. Oblikujejo se prvi zametki delavske zakonodaje.

PARIŠKA KOMUNA 1871

- v Parizu

- je posledica slabih razmer, nezadovoljstva v Franciji in prusko – francoske vojne ⇒ ta je potekala v povezavi z združitvijo Nemčije
- v vojni je bila Francija neuspešna
- Prusi se nahajajo v sami Franciji, zavzamejo Ludvika III. Bonaparteja
- Francija nima cesarja in tako postane že tretjič republika
- na čelo Francije stopi začasna buržuazna vlada ⇒ ima probleme z nezadovoljstvom doma
- ljudstvo je kmalu postalo nevarno za francosko vlado
- ljudje v Parizu ogorčeni s pogajanjem med francosko in prusko vlado
- marca 1871 se porodi upor in nastane **pariška komuna**
 - kratkotrajna delavska država
 - Marks je analiziral to dogajanje in ugotovil, da je prišlo do napak:
 - ⇒ iz Pariza so spustili vojsko
 - ⇒ delavstvo je dovolilo, da so odnesli iz Pariza državno blagajno
 - ⇒ niso znali ob pravem času stikati pravih stikov z zaledjem
 - ⇒ v komuni deluje kar nekaj izdajalcev
- v komuni so izvedli volitve
- na čelu je bil svet oz. odbor komune
- v tem svetu so bili: utopični socialisti, buržuazija,
- imeli so vse vrste ministrstev
- uvedli so splošno vojaško obveznost
- ločitev cerkve od države
- delavci so prevzeli nadzor nad podjetji
- na koncu je pariška komuna zadušena ⇒ prinese veliko žrtev

Posledice so celo širše:

- buržuazija je delavske zahteve pričela resneje obravnavati – začetki delavske zakonodaje
- povečali so nadzor nad delavstvom
- zbiranje, delovanje delavcev je celo prepovedano

II. INTERNACIONALA 1889 – 1914

- tajnik je bil Engels
- deluje na kongresih po različnih glavnih evropskih mestih
- je sprejela nekaj pomembnih sklepov
- vanjo se povežejo delavske stranke ⇒ **socialdemokratske stranke- nastale na pobudo internacionale**

1869 NEMŠKA SOCIALDEMOKRATSKA STRANKA (– prva)

- ena vodilnih v delavskem gibanju
- voditelja : Wilhelm Liebknecht in Avgust Bebel
- 1875 se poveže z Splošnim nemškim delavskim društvom (Lassall) v Socialistično delavsko stranko Nemčije
- stranke nastajajo tudi v drugih državah – pomen socialne demokracije je naraščal

1889 (konec l. 1888) AVSTRIJSKA SOCIALDEMOKRATSKA STRANKA

- imela veliko notranjih težav ⇒ zastopala različne narode – več nacionalnost
- 1896 razpadla
- namesto ene se pojavi več strank
 - češka socialdemokratska stranka
 - poljska socialdemokratska stranka
 - jugoslovanska socialdemokratska stranka (zastopa Južne Slovane Avstrijske monarhije = slovenska)

Delavske stranke so poslale predstavnike na ustanovni kongres II. Internacionale v Parizu

Močan vpliv nemških in ruskih socialdemokratov

SKLEPI:

- ⇒ splošna volilna pravica
- ⇒ enakopravnost žensk
- ⇒ 8-urni delavnik
- ⇒ odprava otroškega dela do 15. leta
- ⇒ strnjen počitek 36 ur
- ⇒ poudarili, da se morajo delavci izobraževati

Na prvem ustanovnem kongresu so sprejeli sklep, da **1. maj** postane **praznik delavskih solidarnosti**. 1. maja 1886 so v Chicagu obsodili 6 delavskih voditeljev.

Pri nas se prvi maj prvič praznuje leta 1890.

1.maj je skušal pokazati solidarnost proletariata v Evropi, pokazati moč proletariata buržuaziji. Buržuazija je skušala s policijo nagnati delavce v tovarne (1.maja).

Internacionala je tudi poudarjala, da se morajo delavci zavzemati za mir. Že je bilo čutiti napetost pred 1.svetovno vojno. Internacionala v svojem programu zapiše, da se bo borila proti vojni.

- II.internacionala je neenotna, pojavljajo se različni pogledi
- močan vpliv marksistov

Pojavlja se močna skupina REVIZIONISTOV, ki niso hoteli slepo slediti marksistični teoriji
Predstavniki Edvard Bernstein.

- II.internacionala ni pridobila kmeta na svojo stran, ampak samo delavce.
Internacionala (delavci), dolgo ne upoštevajo nacionalnega vprašanja.

Na začetku 20. stol. je prišlo do ločitve med komunisti in socialdemokrati. Sindikatom je postopno uspelo, da so postali zakoniti zastopniki delavcev. Večinoma so priznani v zadnji tretjini 19. stol. v Rusiji šele 1906.

Krščanski socializem učb. 108

Zahteva spoštovanje osnovnih načel krščanstva – ljubezen, dobrota, pravičnost, ki se morajo prenašati na družbo in gospodarstvo. Država naj pomaga revnejšim z reformami.

Okrožnica papeža Leona XIII – Rerum novarum – sramotno je izkoriščanje človeka zaradi dobička
Nasprotuje revoluciji

DRUGA IND. REVOLUCIJA IN NJENE POSLEDICE

- pokazala se je v drugi polovici 19.st od 1870
- razvoj znanosti in tehnike je bil v 19.st zelo hiter
- velika novost: znanost je tesno povezana s proizvodnjo ⇒ znanstveniki so postali pomembne osebnosti
- vsaka velika podjetja so imela tudi svoj znanstveni inštitut – kjer so stvari odkrivali ⇒ hoteli so čim modernejšo tehnologijo
- začneta se uveljavljati novi energiji : elektrika in nafta; do 1.sv.vojne pa je premog še vedno najpomembnejši
- razvijajo se naravoslovne in družboslovne vede

POSLEDICE

- druga polovica 19.st. ⇒ značilna še hitrejša in velika ind. ⇒ še širša
- onesnaževanje okolja
- rast mest
- povezovanje kapitala
- velik porast zunanje trgovine in ustanavljanje svetovnega trga
- širjenje na ozemlja drugih narodov, držav = IMPERIALIZEM ⇒ širjenje kolonializma
- tekmovalstvo v oborožitvi
- zelo velike družbene posledice ⇒ selitve v mesta, širjenje velemest
- gospodarske krize, ki so vedno bolj pogoste

DOSEŽKI učb. 114 - 118

◆ Na področju medicine:

V tem času je nastalo zelo veliko pomembnih odkritij na področju medicine ki so:

- **Louis Pasteur**, ki je odkril, da so povzročitelji bolezni mikrobi, zato so začeli izdelovati cepiva za nekatere najbolj razširjene bolezni
- **Robert Koch** je odkril povzročitelje kolere tuberkuloze in vraničnega prisada
- Odkrili so tudi zdravilo proti sifilisu
- Odkritje narkoze

Ljudje so v tem času začeli bolj skrbeti za svoje zdravje, začeli so jesti zdravo hrano in bogato z vitamini, začeli so tudi bolj paziti na odlaganje odpadkov(da ne bi onesnaževali pitne vode).Poveča se tudi skrb za higieno.

◆ Tehnične pridobitve

Elektrika:

- Werner Siemens l.1868 iznajde prvi indukcijski električni dinamo, ki se še danes uporablja v vseh generatorjih⇒ izpodrivati začne parne stroje
- Thomas Alva Edison izumi prvo el. žarnico l.1879 ;(v Ljubljani je prvič zažarela l.1898).
- Prva hidroelektrarna v Škofji Loki, ki je začela delovati l.1894
- Nikola Tesla l.1891 izumi transformator s sekundarnim navojem za izmenične tokove visoke napetosti⇒ današnji transformator

Komunikacija:

- Žični telegraf nadomesti elektromagnetni brezžični telegraf, kasneje začnejo uporabljati el.telefon, ki gaje izumil Graham Bell l.1876⇒ leto kasneje so ga začeli uporabljati že v Ljubljani

Avtomobilizem in motorji:

- Nikolaus August Otto l.1876 patentira prvi 4-taktni motor z notranjim izgorevanjem⇒ v naslednjih letih njegov načrt izpopolnijo Nemci, med katerimi so najbolj znani Daimler,Karl Benz in Wilhem Maybach.
- V drugi polovici 19.st je na cesti že stal prvi motorni avtomobil, prvi med Slovenci si ga je lastil baron Anton Codelli(Ljubljančan, ki je veliko časa preživel v Višnji Gori), ga je imel že l.1898
- l.1892 pa Rudolf Diesel na redi načrt za prvi motor na plinsko olje⇒ na nafto.Temu razvoju sledi velika tekma, kdo bo prvi začel izdelovati serijske avtomobile.To uspe ameriškemu podjetniku Henryu Fordu, ki je l.1893 izdelal svoj prvi avto , 20 let kasneje pa jih je že izdeloval po tekočem traku.
- Med Slovenci se je kot izumitelj uveljavil Janez Puh, ki je l. 1901 izdelal svoj prvi avto, pet let kasneje jih je začel izdelovati pa že serijsko.l. 1909 pa je še izdelala prvi motor za avstrijski zrakoplov.
- Pomemben je še Herman Potočnik, ki je bil raketni inženir in utemeljitelj vesoljske tehnike.
- 1898 Braun naredi prvo katodno cev⇒ osnova za televizijo

Tiskarstvo:

- Ker Gutenbergova stiskalnica za tiskanje ni več zadovoljevala dobe, ki je za svoj obstoj potrebovala javno mnenje in zato časopisno izdajo, je razvoj v tej smeri zelo napredoval l.1812 s Koenigom, ki je patentiral prvi praktični tiskalni stroj z valjem. Leta 1846 pa je izpopolnjen Hoejev tiskalni stroj izdeloval že 20.000 izvodov na uro, za razliko od prejšnjih 800. Ročno stavo je zamenjala leta 1813 mehanska, 1842 pa je bil izdelan tiskarski stroj , ki je olajšal postavljanje besedila. Leta 1826 je Senefelder prvič preizkusil barvni tisk, ki se je lahko uporabljal za reprodukcijo slik, ilustracij in podobnega.

Tkalstvo:

- Kosi bombaža so se proizvajali s pomočjo mehaniziranega predenja, ročne statve pa so bile zamenjane z mehaniziranimi. Mehanizirano je bilo tudi tkanje lanenega platna, kar je dalo Britaniji veliko prednost pred tradicionalnimi proizvajalci na kontinentu.

- Vpliv tehnologije na prejo je razvidna iz sledečih podatkov. Za prejo 50 kg bombaža so potrebovali:
- Indijski ročni tkalci 50.000 ur
- Cromptov predpredilni stroj (1780) 2000 ur
- Arkwrightovi valjarji (1780-1790) 250 - 370 ur
- Mehanizirani predpredilni stroj (1795) 300 ur
- Avtomatizirani predpredilni stroj 135 ur
- ◆ Pridobitve na področju prometa

RAZVOJ IN ŠIRJENJE ŽELEZNIŠKEGA OMREŽJA

V Drugi polovici 19.st se razmakne železniško omrežje.

Železnica pomembna zaradi tovarnega in osebnega prometa

Razvoj železnice omogoča gradnjo industrijskih središč izven mestnih jeder, gradijo se industrijski centri – problem onesnaževanja.

- Leta 1883 je imel Orient Express, ki je vozil iz Pariza v Istanbul (Carigrad) prve jedilne in spalne vagona. Sedaj so šle raziskave predvsem v smer večje varnosti kompozicij pri zaviranju, kar je omogočila uporaba novih materialov.
- Siemens je leta 1895 izdelal prvo malo električno železnico v Berlinu, ki je osnova današnjim.
Povečevala se je gostota železniških tirov
- povezovanje industrijskih središč s pristanišči
- narašča promet po morju
gradijo parnike- razvoj parnikov in vodnega prometa → ker je cenejši od železniškega (prvi parnik na Ljubljani l.1840), l.1837 so čez Atlantik že vozile redne potniške ladje
- prednost na Angleški strani – najpomembnejša pomorska sila
- z izgradnjo Sueškega prekopa moč Britanije samo še raste ⇔ bila je glavni delničar gradnje Sueškega prekopa – dokončan 1869

Razmisli o tem, kako so znanstveno- tehnični dosežki 19.st. spreminjali življenje ljudi?

- dvignili so kvaliteto življenja
- podaljšali povprečno življenjsko dobo
- izboljšali medčloveške odnose
- omejevali nekatere razširjene bolezni
- upoštevati so začeli vitamine
- čistoča je postala pomemben pogoj za zdravje
- poveča se problem onesnaževanja
- problem odtujenosti
-
-

PORAST SVETOVNE TRGOVINE

- prek trgovine se svet poveže
- ustvarja se svetovni trg
- do 1. polovice 19.st. se zunanja trgovina poveča za 3- krat
- središče sveta je London
- svetovno gospodarstvo je vedno bolj celota. To dokazujejo mednarodne svetovne razstave
⇒ prva je bila leta 1851 v Londonu; leta 1855 v Parizu – Eifflov stolp ⇒ na mednarodnih razstavah so prikazovali novosti iz področja industrije

GOSPODARSKE POSLEDICE INDUSTRIALIZACIJE

Zaradi tega, ker so tehnološki postopki dragi, počasi prihajamo iz liberalnega kapitalizma v monopolni kapitalizem
Pojavljajo se monopoli.

Osnovni monopoli:

1. **KARTEL** – povezava podjetij iste stroke. Vsako podjetje ohrani svojo notranjo samostojnost. Podjetja je dogovorijo o ceni, si razdelijo tržišče (npr. Mlekarski kartel)
2. **TRUST** – podjetja iste stroke, ki nimajo notranje samostojnosti, ampak skupno upravo, ki pač odloča o vseh stvareh
3. **KONCERN** – povezovanje več trustov. Trusti, ki se medsebojno dopolnjujejo vključuje podjetja od surovinske baze do trgovine vključno s prevoznikom

DELNICA – vrednostni papir

Delničar lahko posten vsakdo. Lastnik delnice ima pravico pri delitvi dobička (dividende). Ima pravico, da s podjetjem vred propade.

Veliko ljudi propade, nekateri pa zelo obogatijo (v pravem trenutku kupijo poceni delnice, ki jim cena potem zraste).

Delničarji morajo imeti določeno število delnic, da so v upravi. Lahko so zaposleni v delničarski družbi (D.D.)

Najvišja oblika povezovanje kapitala je **FINANČNI KAPITAL**. Pride do povezave podjetja industrije in banke.

- banke si pridobijo vpliv v gospodarstvu in velike dobičke
- izginja konkurenca
- monopoli se vpletajo v politiko, država pa vedno bolj vpliva na gospodarstvo

Države svoje proizvajalce ščitijo z uvajanjem zaščiteneh **CARIN**.

Sama država se začne vključevati v gospodarstvo – državni monopoli = telegraf, telefon, vojaško ind., pitno vodo, ..

Monopoli lahko posegajo v prostor večih držav. Ustvarjati se je pričel svetovni trg.
⇒ večje razlike v razvoju posameznih delov sveta.

Značilnost tega obdobje je IMPERIALIZEM – prizadevanje gosp. in politi. Močnih držav, da bi imele čimveč kolonij

KOLONIALNE DRŽAVE : Anglija, Francija, Nizozemska, Belgija, Španija, ZDA...
Gospodarsko močne države širijo na ozemlja drugih narodov svoj vpliv in jih spreminjajo v kolonije . Ta proces imenujemo imperializem.

Kolonije v Afriki, Aziji – za trg, ceneno delovno silo, surovine

Za lažji pristop do zaželenih trgov in surovin so gradili prekope(1869- Sueški, 1914- Panamski), transkontinentalne železnice

Največ kolonij je imela Anglija(= svetovna država)

Med kolonialnimi velesilami prihaja do tekmovanja – vodi v prvo svetovno vojno

Odnos do kolonij je bil različen:

Britanci so ustanavljali »naseljevalne« kolonije – lastno prebivalstvo (Avstralija, Kanada, Južna Afrika) imajo samoupravo in status dominiona z lastnim parlamentom in vlado. V kolonijah z domačim prebivalstvom so uvajali strogo centralistično, tudi zelo nasilno upravo (Indija) (učb. 150/51)

Nemško cesarstvo v kolonije uvaja centralistično upravo in delno sodelujejo z plemenskimi poglavarji (Učb. 146/47)

ZDA področja v Latinski Ameriki podreja gospodarsko in politično formalno pa ohranjajo samostojnost.(učb. 161)

DRUŽBENE POSLEDICE

- naraščanje evropskega prebivalstva
- večji poudarek na kvalitetno hrane, razvita medicina, več hrane
- razvoj šolstva
- širjenje šolskih sistemov
- ljudje se zanimajo za kulturo, izobraževanje
- 2.ind. revolucija delno spremeni položaj življenja na podeželju ⇒ pojavljajo se traktorji, umetna gnojila, genetika,...

Ne podeželju vedno manj potrebe delovne sile. ⇒ mali kmetje tehnološkemu napredku ne sledijo in tako popadejo.

- proces MIGRACIJ = velikih selitev iz podeželja v mesto ter na druge kontinente.
Migracije najprej zajamejo Z Evropo, potem se premakne v Srednjo Evropo (v Slo. med leti 50. in 70.) kasneje tudi v V Evropo.

Posledice migracij:

- nastajanje velikih mest

V tem času nastanejo svetovna velemesta. V Evropi: Pariz, London, Afriška velemesta.

IZGLED VELEMESTA

- imajo črna delavska predmestja
- tovarne v mestu
- v centru živijo bogatejši
- mesta dobijo **ELEKTRIKO**, razsvetljavo, (tudi vodovod in kanalizacijo)
- kino – dvorane
- sejemski prostori
- hoteli
- kulturni objekti (gledališča, opere)

ŽIVLJENJSKE RAZMERE V VELEMESTU

- se razlikujejo
 - več je tistih, ki živijo slabo
 - peščica najbogatejših (hodijo na počitnice na morje, imajo vikende, klavir v hiši...)
 - nižji sloj se iz dneva v dan komaj prebiva – prihaja s podeželja in ni navajeno na mestno življenje
 - pojavlja se odtujenost v mestih (ljudje se med seboj ne poznajo)
 - možnost izobraževanja je dana vsem, izkorišča pa jo večinoma višji sloj
- življenjski standard se vsem povečuje (nekaterim hitreje, drugim počasneje)
- spreminja se vloga družine – razlike meščanska- delavska učb. 129-133
 - neenakopraven položaj žensk in gibanja za emancipacijo – učb. 134-139

NOVA PODOBA SVETA PO LETU 1870

(SVET PRED 1.SV.VOJNO) učb. 141-

ZNAČILNOSTI:

- hitra industrializacija in razvoj tehnike
 - monopolni kapitalizem
 - družbene posledice
- v mestu se razlike med ljudmi povečujejo
delavstvo živi vedno slabše
nekaj jih živi zelo razkošno
število prebivalstva zelo narašča
od leta 1870 migracije (iz srednje Evrope proti Vzhodu) v Ameriko
- delavsko gibanje
 - Evropa je center sveta
 - evropske države imajo še zadnjič glavno besedo
 - začenja se sodobna zgodovina (politični konflikti, ozemeljske težnje, onesnaževanje)
 - militarizem
 - rasizem in nacionalizem
 - vpliv Japonske in ZDA – prehajata v vodilne vrste
 - pripelje do konfliktov in 1.sv. vojne
 - zemljevid se je močno spremenil
 - države se reorganizirajo

1.DRŽAVE TRADICIONALNE VELESILE:

- Francija
- Španija
- Velika Britanija
- Rusija
- Turčija
- Avstro – Ogrska (habsburška monarhija)

2.NOVO NASTALE VPLIVNE IN MOČNE DRŽAVE

- Italija
- Nemčija
- ZDA
- Japonska

Kratek pregled razvoja Evropskih držav

Francija

Tabor Evropskih velesil

- prihaja do velikih razlik
- ene so gospodarsko bolj razvite, druge manj – a imajo velik ugled

Razlike med tradicionalnimi evropskimi velesilami in novo nastalimi vplivnimi državami:

- tradicionalne velesile imajo že kolonije, novo nastale jih pa nimajo
- zaradi tega prihaja do konfliktov
- AO ni imela kolonij

Države so se zaradi skupnih interesov povezale v tabore, v 2 **vojaška bloka**, ki sta se spopadla leta 1914

□ CENTRALNE SILE – nimajo kolonij (Nemčija, Italija, AO)
 ANTANTNE SILE – imajo kolonije (Velika Britanija, Francija, Rusija)

BERLINSKI KONGRES 1878

- zadnje prerazporejanje ozemlja pred 1.sv.vojno
- odloča o položaju na Balkanu
- vojna med Rusijo in Prusijo (Avstrija v vojni ni reagirala)
- Rusija je ustanovila Veliko Bolgarijo
- revizija mirovne pogodbe (med Avstrijo in Prusijo)
- prisotne vse velesile
- zmanjša se turška država
- na Balkanu 3 nove države: SRBIJA, ČRNA GORA, ROMUNIJA
- Velika Bolgarija je propadla
- posebnost položaj BIH (Bosne in Hercegovine)
- kongres ji je določil položaj edine kolonije v Evropi
- ostala pod Turčijo
- pravico do gospodarskega izkoriščanja BIH je dobila Avstro-Ogrska
- berlinski kongres spremenil razmerje sil v Evropi
- zmanjša se moč Rusije in ruski vpliv na Balkanu
- poveča vpliv Avstrije na Balkanu
- v duhu politike Drang nach Osten
- BIH ⇒ AO kolonija

POLOŽAJ POSAMEZNIH DRŽAV V EVROPI

ANGLIJA IN FRANCIJA

- ⇒ najpomembnejši državi – gospodarsko razviti
- ⇒ imeli kolonije
- ⇒ imata notranje težave
- ⇒ gospodarsko nista najmočnejši
- ⇒ ohranjali dober ekonomski položaj, tako da sta posojali denar
- ⇒ največji posojilodajalki
- ⇒ denar sta vlagali v gradnjo prekopov, železnic

- ⇒ Francija je veliko vlagala v Rusijo
- ⇒ gradnja TRANSIBIRSKÉ ŽELEZNICE
- ⇒ Sueški prekop
- ⇒ pobirajo visoke obresti

Angleži

- imajo notranje težave
- Irsko vprašanje = IRA ⇒ teroristična organizacija
- problemi z volilno pravico
- delavski nemiri (najbolj razvito delavsko gibanje)
- RASIZEM

Francija

- več socialnih konfliktov
- nestrpnosti do Židov

ANTISEMITIZEM = protijudovstvo

ZDA – DRŽAVLJANSKA VOJNA

- ZDA nastanejo v 18.stoletju
- 13 kolonij – 13 držav na vzhodu severne Amerike
- v 18. in 19. stoletju se države postopoma širijo proti zahodu (zdaj več kot 50 držav)

Kako se širijo ZDA?

Tako, da nasilno jemljejo zemljo Indijancem.

V 19. stoletju veliko priseljevanje v Ameriko. Najprej iz zahodne Evrope, potem srednje in nato iz vzhodne. Veliko priseljevanje iz Slovenije. Četrta milijona Slovencev je šlo v Ameriko.

ZLATA MRZLICA – 40.leta 19.stoletja

V Kaliforniji - privablja še več ljudi v Ameriko.

Zda delimo na

- S
- J

Razlike med S in J!

Na severu je več ljudi - večja industrijska mesta, industrija, kmetijstvo, farme (kavboji), razvito železniško omrežje.

Jug bistveno manj poseljen. Velike plantaže v lasti belih lastnikov. Gojijo bombaž, obdelujejo sužnji. Ves bombaž pridelan na J izvozijo v Veliko Britanijo.

Med S in J konflikti. Zaplet okrog suženjstva. S del je bil proti suženjstvu.

Vendar tudi na S v tovarnah delajo sužnji. Ugotovili so, da če bi lahko sužnji tudi lahko kupovali stvari, imeli kupno moč, bi lahko povečali proizvodnjo.

Problem v državi so bile Volitve (po posamezniku ali državi). Medsebojno se pregovarjajo glede carin.

Leta 1860 je bil za predsednika izvoljen Abraham Lincoln. Po osnovnem poklicu je bil drvar, potem ladijski kuhar, nato je dokončal študij prava in postal predsednik ZDA.

Pride do konflikta in vojne leta 1861 – **SECESIJSKA VOJNA med S in J** – secesija = odcepitev.

S del = FEDERACIJA – središče Washington – predsednik Lincoln

J del = KONFEDERACIJA – središče Reachmond – predsednik Davis

Vojna je trajala do leta 1865.

Prva moderna vojna. Zanje je značilno

- uporabljali so vsa možna tehnološka pomagala (železnica, telegraf, strojnica...)
- modernejše orožje
- cilj je popolnoma uničiti nasprotnika (ne samo vojske ampak tudi civiliste)
- zastrupljanje vodnjakov (tako so lahko uničili večje množice ljudi)

- generali: Grant, Lee, Castor

Vojna prinese zmago severu. Že med vojno so dali svobodo črncem in jih vključili v svojo vojsko.

J – gospodarsko po vojni zelo opustošen

Žrtev nesporazumov je bil Lincoln, ki je bil ubit v atentatu.

ZDA po secesijski vojni uredijo notranje razmere. Amerika dobi moderno organizacijo.

Razdeljena je bila na države, vsaka je imela svoj državni kongres.

ZDA imajo predsednika (, ki je voljen za dobo 4 ali 5 let)

Amerika začne posegati po kolonijah. ⇨ zavzemajo ameriški kontinent in PACIFIK (Havaji...)

Leta 1871 povezava med S in J državami ponovno vzpostavljena.

REFERATI: Indija, Afrika, Japonska, Kitajska

RAZVOJ JUŽNOSLOVANSKIH PODROČIJ NA PREHODU V 20.ST

HRVAŠKA

Hrvaška se z dualizmom še bolj razdeli ⇒ nezadovoljstvo.

1868 Hrvaško-Ogrska nagodba – Hrvaška je politična skupnost (brez Reke, Dalmacije, Istre) z notranjo samoupravo in banom, ki je pod močnim madžarskim vplivom. (o finančah odloča izključno Ogrska, ne ban ne hrvaški sabor).

Slab gospodarski položaj še poslabša madžarsko izkoriščanje. Problem vasi = prodor kapitalističnih odnosov in selitve v mesta.

Močno narodno gibanje slabijo trenja med hrvaškim in srbskim prebivalstvom.

Uveljavljanje strank: **Narodna** (Ante Starčević, Ivan Mažuranič), stranka **Prava** (pristaši te stranke se imenujejo pravaši, iz nje kasneje nastanejo ustaši), **SDS Hr.** (delavska stranka), **HRSS** (Hrvaška republikanska seljačka stranka).

1883 – 1903 ⇒ doba bana **Khuna** (kuna)**Hedervarya** – doba močne madžarizacije.

Mladi pozivajo k skupnemu nastopu Hrvatov in Srbov ter za večjo demokratizacijo.

1903 – močno narodno gibanje

1906 – Hr.-Srb. koalicija zmagata na volitvah in deluje proti nemškemu prodoru na Balkan, proti Madžarskemu pritisku, za povezovanje južnih Slovanov.

SRBIJA

Na razmere na Balkanu močno vpliva slabitev Turčije in križanje interesov velesil, zato poteka več vojn v katere so se vpletali tudi južno slovanski narodi. V balkanskih državah (Grčija, Romunija, Bolgarija, Srbija) ustave večinoma prekrivajo monarhistično oblast.

V Srbiji se je postopoma uveljavil parlamentarizem. Kot najmočnejša nastopa Radikalna stranka Srbije.

Po mednarodnem priznanju kraljevino vodijo Obrenoviči – nastopajo proti ustavi in radikalcem, težijo po oblasti.

1903 državni udar – na oblasti ponovno Karađorđevići in uvedena je ustava, parlamentarni sistem, dovoljeni sindikati i delavske organizacije.uveljavljajo se socialistične ideje (Svetozar Marković). SDS D.Tucovič (na čelu stranke SDS)⇒ povezava južnih Slovanov

v zunanji politiki vedno velja trenja z AO. Okrepi jih aneksija 1908 (zaradi prevlade) in naslon na Rusijo in Francijo.

1906 carinska (svinjska) vojna z AO.

Kasneje prevzame vlogo združitelja južnih Slovanov.

ČRNA GORA

- družina Petrovič
- formalno pod Turčijo
- od leta 1851 – samostojnost, mednarodno jim je samostojnost potrjena leta 1878 z berlinskim kongresom
- ji vladajo knezi (absolutno)
- precejšnje težave z gospodarskim razvojem
- z berlinskim kongresom pridobili mesta in primorje – BAR, KOTOR NIKŠIĆ, - gospodarski zagon
- od zunanjih velesil zanjo najbolj zainteresirana Rusija – zaradi morja, vpliva na Balkanu
- italijanski kapital (Italijanski kralj poročen s črnogorsko princeso)
- najbolj znan črnogorski vladar pred 1.sv.vojno je bil knez NIKOLA – leta 1910 se je okronal za kralja ⇒ ČG je postala kraljevina
- ohranja precejšnjo samovlado
- državo so posodobili ⇒ v pravnem smislu
- problem z gospodarstvom
- ČG je bila v dobrih odnosih s Srbijo
- V državi deluje tudi že politična opozicija

MAKEDONIJA

- dolgo časa pod Turčijo – vse do začetka 20.stoletja
 - vse težave turške države se kažejo v Makedoniji
 - fevdalizem – povzroča socialno stisko
 - nacionalna zavest se je začela pojavljati dokaj pozno
 - na Makedonijo vplivajo iz 3 strani:
 - grške
 - bolgarske
 - srbske
 - Makedoniji je to povzročalo težave
 - križanje 3 različnih kulturnih, verskih in političnih vplivov
 - razdeljenost Makedonije očitna tudi v **balkanskih vojnah**
 - pojavlja se težnja da bi se otresli turške nadoblasti
 - nosilci gibanj: buržoazija, izobraženci (inteligenca)
 - središče: SOLUN – pomembno pristanišče in gospodarsko središče
 - ob koncu 19.stoletja je nastala VMRO (notranja organizacija za samostojnost)
 - ⇒ prizadevala za avtonomijo
 - ⇒ oblikovala oborožene enote
 - ⇒ razcepljena
 - pomemben dogodek leta 1903 ILINDENSKA USTAJA (2.avgust)
 - uporniki so ustanovili svojo republiko s središčem v Kruševu
- ustajo Turki krvavo zadušijo, ker uporniki niso bili enotni

SLOVENCİ V DOBI SLOGAŠTVA = DO ZAČETKA 20.ST.

- leta 1871 so tabori prepovedani (bili so od leta 1867 do 1871)
- mrtvilo v slovenskem razvoju
- prepoved taborov ljudje (Slovenci) sprejemajo pasivno
- liberalci se s tem takoj ne sprijaznijo
- po koncu 60-ih let na slovenskem poraste vpliv **KATOLIŠKEGA TABORA** (staroslovencev)
- nastajajo katoliška društva v katerih se združujejo ljudje tudi politično, krepijo katoliško zavest
- ne poudarjajo narodnosti (na Štajerskem, Koroškem)

Kulturna društva sčasoma postanejo politična društva. Leta 1873 je katoliški tabor poskrbel, da je časopis **SLOVENEK** začel izhajati 3-krat na teden. Bil je katoliški časopis in je izhajal do 2.sv.vojne.

Liberalni tabor je bil slabše organiziran. Že med samimi liberalci je prihajalo do nesoglasij in konfliktov. Konflikti pa so bili tudi med liberalnim in konzervativnim taborom. Višek je bil leta 1873 ko so se pripravljale državnozborske volitve.

Leta 1873 so bile volitve nekoliko spremenjene.

- oblikovali so volilne okraje
- 8 predstavnikov v državnem zboru
- vidnejše izboljšave so za Slovence, ko v HM uvedejo splošno moško volilno pravico

70-ta leta 19.stoletja predstavljajo enega najhujših nemških pritiskov v slovenskem prostoru. Nemški liberalci so onemogočali slovenski gospodarski razvoj. Prihajalo je do preteпов na raznih kulturnih prireditvah, ker so eni drugim nagajali.

Položaj slovenskega jezika se ni bistveno spremenil. Povečan je tudi gospodarski pritisk.

ŠOLE:

- leta 1869 je bil osnovnošolski sistem podržavljen
- uvedli so obvezno 8-letno šolo
- o jeziku v šoli je odločal šolski svet ⇒ imela ga je vsaka dežela
- na kranjskem je bil v šolah slovenski jezik, na štajerskem in Koroškem pa nemški

Močan politični, gospodarski in kulturni pritisk. Zaradi tega so se bili Slovenci prisiljeni povezati v društvo **SLOGA** ⇒ obdobje **SLOGAŠTVA od leta 1875 do 1890**.

Kljub uradnemu slogaštvu sta se oba tabora kritizirala v časopisih. Slogaštvo na slovenskem sovпада z ministrskim predsednikom **EDVARDOM TAAFFEJEM**.

EDVARD TAAFFE je bil predstavnik konzervativnega tabora. Bil na oblasti od leta 1879 do 1893. Z njim se močno utrjuje konzervativna politika v Avstriji. Slovenci so z njim v dobrih odnosih (konzervativci & liberalci). Izboljšave na slovenskem: slovenščina v uradih, začenja se uveljavljati tudi med slovenskim meščanstvom, prihaja tudi v gimnazijske ustanove. (LJ – 1873, NM – 1882)

V času Taaffejeve dobe pride v obeh slovenskih taborih do notranje krize. Bleiweis je umrl in konservativci tako izgubijo svojega voditelja ⇒ leta 1881.

Leta 1881 pa umre tudi eden glavnih predstavnikov liberalnega tabora ⇒ Josip Jurčič. Zaradi tega pride do večjih sprememb. Kljub temu so močnejši konservativci.

Po smrti Bleiweisa dobiva na moči KLERIKALIZEM ⇒ vmešavanje cerkve v politično življenje = reševanje političnih problemov s pomočjo krščanskih, cerkvenih načel.

KLERIKALIZEM je povezan s škofom **ANTONOM MAHNIČEM**. Prevzame vodilno vlogo med konzervativci namesto Bleiweisa.

ANTON MAHNIČ:

- profesor bogoslužja
- od leta 1880 naprej posega v kulturno in politično življenje na slovenskem
- na kulturnem področju je v nasprotju z Gregorčičem (kritiziral je predvsem njegovo pesem Človeka nikar)
- umetnost se mora pokoriti božjim zakonom
- v političnem življenju uvajal načelo: v javnem in političnem življenju so verska načela na prvem mestu
- nasprotoval je naravnemu pravu
- zagovarjal da je oblast od Boga, država je božja tvorba, kdor se ji upira, greši
- narodi so poklicani, da služijo bogu
- vsak narod ima pravico do svojega jezika, nimajo pa pravice do suverenosti – nasprotoval programu zedinjene Slovenije
- odrekal pravico do samoodločbe
- moški so odsev boga, ženske pa so odsev tega odseva

NASTAJANJE STRANK

Druga polovica 19.stoletja , čas ko večinoma po vseh državah začnejo nastajati politične stranke. Na pojav strank vpliva več dejavnikov:

- ⇒ postopoma se uvaja parlamentarna demokracija
- ⇒ širijo se politične svoboščine
- ⇒ širi se volilna pravica

STRANKA ⇒ skupina, ki teži k skupnem političnem cilju. Vsaka stranka ima svoje poglede, ki jih skuša uveljaviti.

V slovenskem prostoru se stranke pojavijo dokaj pozno – v 90-ih letih 19.stoletja

KATOLIŠKA NARODNA STRANKA

- nastala prva, leta 1892
- leta 1905 se preimenuje v SLOVENSKO LJUDSKO STRANKO
- večina strank je pri širjenju svojih idej uporabljal časopise: **SLOVENEK**, najbolj razširjen

- temelj SLS predstavlja volilna baza , to je kmečki sloj prebivalstva
- stranko volijo tudi cerkveni uslužbenci, nekaj meščanstva
- stranka je v svojem programu zahtevala avtonomijo za Slovenijo
- stranka, ki je bila najbolj zvesta dunajskemu cesarju in cesarskemu dvoru
- v ospredju je VERA
- najmočnejša stranka na SLO do 2.sv.vojne
- ni bila popolnoma enotna

Najpomembnejši del SLS je **KRŠČANSKI SOCIALIZEM** = miselnost, ki k nam prihaja v 80-ih letih 19.stoletja.

- glavni predstavnik v času pred 1.sv.vojno je bil Dr. Janez Evangelist Krek (umrl leta 1917)
- KS svoj socialni nauk razvija na osnovah katoliške vere
- nasprotuje kapitalizmu
- opozarja na to, da je krivično, če imajo eni vse, drugi pa nič
- zasebno lastnino smatra kot nekaj naravnega
- zagovarja pravico narodov do enakopravnosti avtonomije
- zavrača marksizem ali kakršnokoli revolucijo
- Krek je svoje delovanje posvetil slovenskemu kmetu (zadruga, hranilnice)
- Kmetu da možnost, da si izposodi denar brez velikih obresti
- veliko pristašev ima v delavskem sloju

Pred vojno sta pomembna še **Ivan Šuštaršič in Ivan Hribar** ⇒ ljubljanski župan